ספרי מוסר · ראשונים

תומר דבורה

רבי משה קורדובירו [הרמ"ק]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תומר דבורה

רבי משה קורדובירו [הרמ"ק]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תומר-דבורה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 11
פרק ג 15
פרק ד 17
פרק ה 18
פרק ו 21
פרק ז 22
פרק ח 23
פרק ט 24
פרק י 27

פרק א

האדם ראוי שיתדמה לקונו: הָאָדָם רָאוּי שֶׁיִּתְדַּמֶּה לְקוֹנוֹ וְאָז יִהְיֶה בְּסוֹד הַצּוּרָה הָעֶלְיוֹנָה צֶלֶם וּדְמוּת, שֶׁאִלּוּ יְדֻמּוּת בְּגוּפוֹ וְלֹא בְּפְעֻלּוֹת הֲרֵי הוּא מַכְזִיב הַצּוּרָה וְיֹאמְרוּ עָלָיו צוּרָה נָאָה וּמַעֲשִׂים כְּעוּרִים. שֶׁהֲרֵי עִיקַּר הַצֶּלֶם וְהַדְּמוּת הָעֶלְיוֹן הֵן פְּעֻלּוֹתָיו, וּמַה יּוֹעִיל לוֹ הֱיוֹתוֹ כְּצוּרָה הָעֶלְיוֹנָה דְּמוּת תַּבְנִית אֵבָרָיו וּבְפְעֻלּוֹת לֹא יִתְדַּמֶּה לְקוֹנוֹ. לְפִיכָךְ רָאוּי שֶׁיִּתְדַּמֶּה אֶל פְּעֻלּוֹת הַכָּתוּב שֶׁהֵן י"ג מִדּוֹת שֶׁל רַחֲמִים עֶלְיוֹנוֹת. וּרְמוּזוֹת בְּסוֹד הַפְּסוּקִים (מיכה ז, יח) מִי אֵל כָּמוֹךָ. יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ. תִּתֵּן אֱמֶת. אִם כֵּן רָאוּי שֶׁתִּמְצָאֵנָה בּוֹ י"ג מִדּוֹת אֵלּוּ. וְעַכְשָׁו נְפָרֵשׁ אוֹתָן הַפְּעֻלּוֹת י"ג שֶׁרָאוּי שֶׁתִּהְיֶינָה בּוֹ:

הא' - מי אל כמוך - מוֹרֶה עַל הֱיוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֶלֶךְ נֶעֱלָב, סוֹבֵל עֶלְבּוֹן מַה שֶּׁלֹּא יְכִילֻהוּ רַעְיוֹן. הֲרֵי אֵין דָּבָר נִסְתָּר מֵהַשְׂגָּחָתוֹ בְּלִי סָפֵק, וְעוֹד אֵין רֶגַע שֶׁלֹּא יִהְיֶה הָאָדָם נִזּוֹן וּמִתְקַיֵּם מִכֹּחַ עֶלְיוֹן הַשּׁוֹפֵעַ עָלָיו, וַהֲרֵי תִּמְצָא שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא חָטָא אָדָם נֶגְדּוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה הוּא בְּאוֹתוֹ הָרֶגַע מַמָּשׁ שׁוֹפֵעַ שֶׁפַע קִיּוּמוֹ וּתְנוּעַת אֵבָרָיו, עִם הֱיוֹת שֶׁהָאָדָם חוֹטֵא בְּכֹחַ הַהוּא לֹא מָנְעוֹ מִמֶּנּוּ כְּלָל אֶלָּא סוֹבֵל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֶלְבּוֹן כָּזֶה לִהְיוֹת מַשְׁפִּיעַ בּוֹ כֹּחַ תְּנוּעוֹת אֵבָרָיו, וְהוּא מוֹצִיא אוֹתוֹ כֹּחַ בְּאוֹתוֹ רֶגַע בְּחֵטְא וְעָוֹן וּמַכְעִיס וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹבֵל. וְלֹא תֹאמַר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִמְנוֹעַ מִמֶּנּוּ הַטּוֹב הַהוּא ח"ו שֶׁהֲרֵי בְּכֹחוֹ בְּרֶגַע כְּמֵימְרָא לְיַבֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו כְּעֵין שֶׁעָשָׂה לְיָרָבְעָם, וְעִם כָּל זֹאת שֶׁהַכֹּחַ בְּיָדוֹ לְהַחְזִיר הַכֹּחַ הַנִּשְׁפָּע הַהוּא וְהָיָה לוֹ לוֹמַר כֵּיוָן שֶׁאַתָּה חוֹטֵא נֶגְדִּי תֶּחֱטָא בְּשֶׁלְּךָ לֹא בְּשֶׁלִּי, לֹא מִפְּנֵי זֶה מָנַע טוּבוֹ מִן הָאָדָם אֶלָּא סָבַל עֶלְבּוֹן, וְהִשְׁפִּיעַ הַכֹּחַ וְהֵטִיב לְאָדָם טוּבוֹ. הֲרֵי זֶה עֶלְבּוֹן וְסֵבְלָנוּת מַה שֶּׁלֹּא יְסֻפַּר וְעַל זֶה קוֹרְאִים מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֶלֶךְ עָלוּב וְהַיְנוּ אוֹמְרוֹ מִי אֵל כָּמוֹךָ, אַתָּה אֵל בַּעַל חֶסֶד הַמֵּטִיב, אֵל בַּעַל כֹּחַ לִנְקֹם וְלֶאֱסֹף אֶת שֶׁלְּךָ, וְעִם כָּל זֹאת אַתָּה סוֹבֵל וְנֶעֱלָב עַד יָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה.

הֲרֵי זוֹ מִדָּה שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְהִתְנַהֵג בָּהּ רְצוֹנִי הַסֵּבְלָנוּת וְכֵן הֱיוֹתוֹ נֶעֱלָב אֲפִלּוּ לְמַדְרֵגָה זוֹ וְעִם כָּל זֹאת לֹא יֶאֱסֹף טוֹבָתוֹ מִן הַמְקַבֵּל:

הב' - נושא עון - וַהֲרֵי זֶה גָּדוֹל מֵהַקּוֹדֶם שֶׁהֲרֵי לֹא יַעֲשֶׂה הָאָדָם עָוֹן שֶׁלֹּא יִבָּרֵא מַשְׁחִית כְּדַתְנַן הָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת קוֹנֶה לוֹ קְטֵגוֹר אֶחָד וַהֲרֵי אוֹתוֹ קַטֵּגוֹר עוֹמֵד לְפָנַי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר פְּלוֹנִי עָשָׂאנִי, וְאֵין בְּרִיָּה מִתְקַיֶּמֶת בָּעוֹלָם אֶלָּא בְּשִׁפְעוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וַהֲרֵי הַמַּשְׁחִית הַזֶּה עוֹמֵד לְפָנָיו וּבַמֶּה מִתְקַיֵּם, הַדִּין נוֹתֵן שֶׁיֹּאמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינִי זָן מַשְׁחִיתִים יֵלֵךְ אֵצֶל מִי שֶׁעָשָׂאוֹ וְיִתְפַּרְנֵס מִמֶּנּוּ וְהָיָה הַמַּשְׁחִית יוֹרֵד מִיָּד וְנוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ אוֹ כּוֹרְתוֹ אוֹ נֶעֱנָשׁ עָלָיו כְּפִי עָנְשׁוֹ עַד שֶׁיִּתְבַּטֵּל הַמַּשְׁחִית הַהוּא, וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה כֵּן אֶלָּא נוֹשֵׂא וְסוֹבֵל הֶעָוֹן וּכְמוֹ שֶׁהוּא זָן הָעוֹלָם כֻּלּוֹ זָן וּמְפַרְנֵס הַמַּשְׁחִית הַזֶּה עַד

שֶׁיִּהְיֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים, אוֹ שֶׁיְּשׁוּב הַחוֹטֵא בִּתְשׁוּבָה וִיכַלֵּהוּ וִיבַטְּלֵהוּ בְּסִגֻּפָיו, אוֹ יְבַטְּלֵהוּ שׁוֹפֵט צֶדֶק בְּיִסּוּרִים וּמִיתָה, אוֹ יֵלֵךְ בַּגֵּיהִנֹּם וְשָׁם יִפְרַע חוֹבוֹ. וְהַיְנוּ שֶׁאָמַר קַיִן גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא וּפֵרְשׁוּ חֲזַ"ל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אַתָּה סוֹבֵל יְרֻצָּה זָן וּמְפַרְנֵס, וַעֲוֹנִי כָּבֵד שֶׁאֵין אַתָּה יָכוֹל לְסוֹבְלוֹ פֵּרוּשׁ לְפַרְנְסוֹ עַד שֶׁאָשׁוּב וַאֲתַקֵּן, אִם כֵּן הֲרֵי זֶה מִדַּת סַבְלָנוּת גְּדוֹלָה שֶׁיָּזוּן וּמְפַרְנֵס בְּרִיָּה רָעָה שֶׁבָּרָא הַחוֹטֵא עַד שֶׁיָּשׁוּב.

יִלְמֹד הָאָדָם כַּמָּה צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה סַבְלָן לִסְבֹּל עֹל חֲבֵרוֹ וְרָעוֹתָיו שֶׁהֵרִיעַ עַד שֶׁעוּר כָּזֶה שֶׁעָדַיִן רָעָתוֹ קַיֶּמֶת, שֶׁחָטָא נָגְדּוֹ וְהוּא יִסְבֹּל עַד יִתַּקֵּן חֲבֵרוֹ אוֹ עַד שֶׁיִּתְבַּטֵּל מֵאֵלָיו וְכֵיוֹצֵא:

הג'- ועובר על פשע - זוֹ מִדָּה גְּדוֹלָה שֶׁהֲרֵי אֵין הַמְּחִילָה עַל יְדֵי שְׁלִיחַ אֶלָּא עַל יָדוֹ מַמָּשׁ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּדִכְתִיב (תהלים קל, ד) כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה וְגוֹ' וּמַה הִיא הַסְּלִיחָה שֶׁהוּא רוֹחֵץ הֶעָוֹן כְּדִכְתִיב (ישעיה ד, ד) אִם רָחַץ אֲדֹנָי אֶת צֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן וְגוֹ' וְכֵן כְּתִיב (יחזקאל לו, כה) וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וְגוֹ' וְהַיְנוּ וְעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע שׁוֹלֵחַ מֵימֵי רְחִיצָה וְעוֹבֵר וְרוֹחֵץ הַפֶּשַׁע.

וְהִנֵּה מַמָּשׁ כִּדְמוּת זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת הָאָדָם שֶׁלֹּא יֹאמַר וְכִי אֲנִי מְתַקֵּן מַה שֶּׁפִּלּוֹנִי חָטָא אוֹ הִשְׁחִית, לֹא יֹאמַר כָּךְ שֶׁהֲרֵי הָאָדָם חוֹטֵא וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ מְתַקֵּן אֶת מְעָוֹת וְרוֹחֵץ צֹאַת עֲוֹנוֹ.

וּמִכָּאן יִתְבַּיֵּשׁ הָאָדָם לָשׁוּב לַחֲטֹא שֶׁהֲרֵי הַמֶּלֶךְ בְּעַצְמוֹ רוֹחֵץ לִכְלוּךְ בְּגָדָיו:

הד' - לשארית נחלתו - הִנֵּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְנַהֵג עִם יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ זֶה לוֹמַר מַה אֶעֱשֶׂה לְיִשְׂרָאֵל וְהֵם קְרוֹבֵי שֶׁאֵר בָּשָׂר יֵשׁ לִי עִמָּהֶם שֶׁהֵם בַּת זוּג לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְקוֹרֵא לָהּ בִּתִּי, אֲחוֹתִי, אִמִּי. כְּדִפֵּרְשׁוּ ז"ל וּכְתִיב יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ מַמָּשׁ קָרְבָה יֵשׁ לוֹ עִמָּהֶם וּבָנָיו הֵם. וְהַיְנוּ לִשְׁאֲרִית נַחֲלָתוֹ לְשׁוֹן שְׁאֵר בָּשָׂר וְסוֹף סוֹף הֵם נַחֲלָתוֹ. וּמַה אֹמַר, אִם אֲעָנִישֵׁם הֲרֵי הַכְּאֵב עָלַי כְּדִכְתִיב (יְשַׁעְיָה סג, ט) בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר. כְּתִיב בְּ'אֵלֶּה' לוֹמַר שֶׁצַּעֲרָם מַגִּיעַ לְפֶלֶא הָעֶלְיוֹן וְכָל שֶׁכֵּן לְדוּ פַּרְצוּפִין שֶׁבָּהֶן עִיקַּר הַהַנְהָגָה וְקַרְיִנַן בְּ'וָאוּ' לוֹ צָר. וּכְתִיב (שׁוֹפְטִים, ז) וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל לְפִי שֶׁאֵינוֹ סוֹבֵל צַעֲרָם וּקְלוֹנָם מִפְּנֵי שֶׁהֵם שְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ.

כָּךְ הָאָדָם עִם חֲבֵרוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל הֵם שְׁאֵר בָּשָׂר אֵלּוּ עִם אֵלּוּ מִפְּנֵי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת כְּלוּלוֹת יַחַד יֵשׁ בָּזֶה חֵלֶק זֶה וּבָזֶה חֵלֶק זֶה, וּלְכָךְ אֵינוֹ דּוֹמֶה מְרֻבִּים הָעוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוֹת וְכ"ז מִפְּנֵי כְּלוּלוֹתָם, וּלְכָךְ פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל הַנִּמְנֶה מֵעֲשָׂרָה רִאשׁוֹנִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת אֲפִלּוּ מֵאָה בָּאִים אַחֲרָיו מְקַבֵּל שָׂכָר כְּנֶגֶד כֻּלָּם, מֵאָה מַמָּשׁ כְּמַשְׁמָעוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהָעֲשָׂרָה הֵם כְּלוּלִים אֵלּוּ בְּאֵלּוּ הֲרֵי הֵם עֲשָׂרָה פְּעָמִים עֲשָׂרָה מֵאָה וְכָל אֶחָד מֵהֶם כָּלוּל מִמֵּאָה אִם כֵּן אֲפִלּוּ יְבוֹאוּ מֵאָה הוּא יֵשׁ לוֹ שָׂכָר מֵאָה, וְכֵן מִטַּעַם זֶה יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים זֶה לָזֶה מִפְּנֵי

שֶׁמַּמָּשׁ יֵשׁ בְּכָל אֶחָד חֵלֶק אֶחָד מֵחֲבֵרוֹ וּכְשֶׁחוֹטֵא הָאֶחָד פּוֹגֵם אֶת עַצְמוֹ וּפוֹגֵם חֵלֶק אֲשֶׁר לַחֲבֵרוֹ בּוֹ, נִמְצָא מִצַּד הַחֵלֶק הַהוּא חֲבֵרוֹ עָרֵב עָלָיו. אִם כֵּן הֵם שְׁאֵר זֶה עִם זֶה וּלְכָךְ רָאוּי לְאָדָם לִהְיוֹתוֹ חָפֵץ בְּטוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וְעֵינוֹ טוֹבָה עַל טוֹבַת חֲבֵרוֹ וּכְבוֹדוֹ יִהְיֶה חָבִיב עָלָיו כְּשֶׁלּוֹ שֶׁהֲרֵי הוּא הוּא מַמָּשׁ, וּמִטַּעַם זֶה נִצְטַוֵּינוּ (וַיִּקְרָא, יט) וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ וְרָאוּי שֶׁיִּרְצֶה בְּכִשְׁרוּת חֲבֵרוֹ וְלֹא יְדַבֵּר בִּגְנוּתוֹ כְּלָל וְלֹא יִרְצֶה בּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה בִּגְנוּתֵנוּ וְלֹא בְּצַעֲרֵנוּ מִטַּעַם הַקָּרְבָה, אַף הוּא לֹא יִרְצֶה בִּגְנוּת חֲבֵרוֹ וְלֹא בְּצַעֲרוֹ וְלֹא בְּקִלְקוּלוֹ וְיֵרַע לוֹ מֵמָּנּוּ כְּאִלּוּ הוּא מַמָּשׁ הָיָה שְׁרוּי בְּאוֹתוֹ צַעַר אוֹ בְּאוֹתוֹ טוֹבָה:

הה' - לֹא הַחזִיק לעד אפו - זוֹ מִדָּה אַחֶרֶת שֶׁאָדָם מַחֲזִיק בְּחֵטְא אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחֲזִיק אַף, וְאִם מַחֲזִיק לֹא לָעַד אֶלָּא יְבַטֵּל כַּעֲסוֹ אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא יְשׁוּב הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּימֵי יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ שֶׁהֶחְזִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְהֵם הָיוּ עוֹבְדִים עֲגָלִים וְרִחֵם עֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁבוּ אִם כֵּן לָמָּה רִחֵם, בִּשְׁבִיל מִדָּה זוֹ שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ אַדְרַבָּא מַחְלִישׁ אַפּוֹ עִם הֱיוֹת שֶׁעֲדַיִן הַחֵטְא קַיָּם אֵינוֹ מַעֲנִישׁ אֶלָּא מְצַפֶּה וּמְרַחֵם אוּלַי יָשׁוּבוּ, וְהֵינוּ כִּי לֹא לָנֶצַח אָרִיב וְלֹא לְעוֹלָם אֶטּוֹר אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְנַהֵג בְּרַכּוֹת וּבַקְּשׁוֹת הַכֹּל לְטוֹבַת יִשְׂרָאֵל.

וְזוֹ מִדָּה רְאוּיָה לְאָדָם לְהִתְנַהֵג בָּהּ עַל חֲבֵרוֹ אֲפִלּוּ שֶׁהוּא רַשַּׁאי לְהוֹכִיחַ בְּיִסּוּרִים אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ אֶת בָּנָיו וְהֵם מִתְיַסְּרִים לֹא מִפְּנֵי זֶה יְרֻבֶּה תּוֹכַחְתּוֹ וְלֹא יַחֲזִיק כַּעֲסוֹ אֲפִלּוּ שֶׁכָּעַס אֶלָּא יְבַטְּלֶנּוּ וְלֹא יַחֲזִיק לָעַד אַפּוֹ, גַּם אִם אַף הוּא הַמָּתֹר לָאָדָם כְּעֵין שֶׁפֵּרְשׁוּ כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שׂוֹנַאֲךָ וְגוֹ' וּפֵרְשׁוּ מַה הִיא הַשִּׂנְאָה הַזֹּאת שֶׁרָאָה אוֹתוֹ עוֹבֵר עֲבֵרָה וְהוּא יָחִיד אֵינוֹ יָכוֹל לְהָעִיד וְשׂוֹנֵא אוֹתוֹ עַל דְּבַר עֲבֵרָה וַאֲפִלּוּ הָכִי אָמְרָה תּוֹרָה עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ שָׁבוֹק יָת דִּבְלִבָּךְ אֶלָּא מִצְוָה לְקָרֵב אוֹתוֹ בְּאַהֲבָה אוּלַי יוֹעִיל בְּדֶרֶךְ זוֹ וְהֵינוּ מִמָּשׁ מִדָּה זוֹ לֹא הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ:

הו' - כי חפץ חסד הוא - הֲלֹא כְּבָר פֵּרַשְׁנוּ בְּמָקוֹמוֹ שֶׁיֵּשׁ בַּהֵיכָל יָדוּעַ מַלְאָכִים מְמֻנִּים לְקַבֵּל גְּמִילוּת חֶסֶד שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְכַאֲשֶׁר מִדַּת הַדִּין מְקַטְרֶגֶת עַל יִשְׂרָאֵל, מֵיַּד אֹתָם הַמַּלְאָכִים מַרְאִים הַחֶסֶד הַהוּא וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַחֵם עַל יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָפֵץ בְּחֶסֶד, וְעִם הֱיוֹת שֶׁהֵם חַיָּבִים אִם הֵם גּוֹמְלִים חֶסֶד זֶה לָזֶה - מְרַחֵם עֲלֵיהֶם, וּכְמוֹ שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַחֻרְבָּן שֶׁנֶּאֱמַר לְגַבְרִיאֵל (יְחֶזְקֵאל י', ב) בֹּא אֶל בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל וְגוֹ' כִּי הוּא שַׂר הַדִּין וְהַגְּבוּרָה וְנָתַן לוֹ רְשׁוּת לְקַבֵּל כֹּחוֹת הַדִּין בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל מִתַּחַת לַכְּרוּבִים מֵאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ דְּהֵינוּ דִּין גְּבוּרַת הַמַּלְכוּת וְהָיָה הַדִּין מִתְחַזֵּק עַד שֶׁבִּקֵּשׁ לְכַלּוֹת אֶת הַכֹּל לְקַעֲקֵעַ בֵּיצָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי שֶׁנִּתְחַיְּבוּ כְּלָיָה וּכְתִיב (שם, ח) וַיֵּרָא לַכְּרוּבִים תַּבְנִית יַד אָדָם תַּחַת כַּנְפֵיהֶם וְהֵינוּ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל הֵם גּוֹמְלִים חֲסָדִים אִלּוּ עִם אִלּוּ וְאַף

אִם הֵם חַיָּבִים נִצּוֹלוּ וְהָיָה לָהֶם שְׁאֵרִית. וְהַטַּעַם מִפְּנֵי מִדָּה זוֹ כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא רוֹצֶה בְּמַה שֶׁיִּשְׂרָאֵל גּוֹמְלִים חֶסֶד וְאוֹתוֹ צַד מַזְכִּיר לָהֶם עִם הֱיוֹת שֶׁאֵינָם כְּשֵׁרִים בְּצַד אַחֵר. אִם כֵּן בְּסֵדֶר זוֹ רָאוּי לְאָדָם לְהִתְנַהֵג אַף אִם רָאָה שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה לוֹ רַע וּמַכְעִיסוֹ אִם יֵשׁ בּוֹ צַד טוֹבָה שֶׁמֵּטִיב לַאֲחֵרִים אוֹ מִדָּה טוֹבָה שֶׁמִּתְנַהֵג כַּשּׁוּרָה יַסְפִּיק לוֹ צַד זֶה לְבַטֵּל כַּעֲסוֹ מֵעָלָיו וְיִרְצֶה לִבּוֹ עִמּוֹ וְיַחְפֹּץ חֶסֶד וְיֹאמַר דַּי לִי בְּטוֹבָה זוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְכָל שֶׁכֵּן בְּאִשְׁתּוֹ כִּדְפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יְבָמוֹת סג, א) דַּיֵּנוּ שֶׁמְּגַדְּלוֹת אֶת בָּנֵינוּ וּמַצִּילוֹת אוֹתָנוּ מִן הַחֵטְא, כָּךְ יֹאמַר עַל כָּל אָדָם דַּי לִי בְּטוֹבָה פְּלוֹנִית שֶׁעָשְׂתָה לִי אוֹ שֶׁעָשְׂתָה עִם פְּלוֹנִי אוֹ מִדָּה טוֹבָה פְּלוֹנִית שֶׁיֵּשׁ לוֹ יִהְיֶה חָפֵץ חֶסֶד:

הז' - ישוב ירחמנו - הִנֵּה אֵין הַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְנַהֵג כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם שֶׁאִם הִכְעִיסוֹ חֲבֵרוֹ כְּשֶׁהוּא מִתְרַצֶּה עִמּוֹ מִתְרַצֶּה מְעַט לֹא כְּאַהֲבָה הַקְּוָדֶמֶת. אֲבָל אִם חָטָא אָדָם וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה, מַעֲלָתוֹ יוֹתֵר גְּדוֹלָה עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהַיְנוּ (בְּרָכוֹת לד:) "בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִים יְכוֹלִין לַעֲמוֹד". וְהַטַּעַם כִּדְפֵרְשׁוּ בְּפֶרֶק הַבּוֹנֶה (לְפָנֵינוּ הוּא בְּמָנָחוֹת כט:) בְּעִנְיַן ה לָמָּה הִיא עֲשׂוּיָה כְּאַכְסַדְרָא שֶׁכָּל הָרוֹצֶה לָצֵאת מֵעוֹלָמוֹ יֵצֵא, פֵּרוּשׁ הָעוֹלָם נִבְרָא בַּה' וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרָא הָעוֹלָם פְּתוּחַ לְצַד הָרַע וְהַחֵטְא לְרָוְחָה אֵין צַד שֶׁאֵין חֹמֶר וְיֵצֶר הָרַע וּפְגָם כְּמִין אַכְסַדְרָא, אֵינוֹ בַּעַל גְּדָרִים אֶלָּא פְּרָצָה גְּדוֹלָה פְּרוּצָה לְצַד הָרַע לְצַד מַטָּה כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה לָצֵאת מֵעוֹלָמוֹ כַּמָּה פְּתָחִין לוֹ לֹא יִפָּנֶה לְצַד שֶׁלֹּא יִמְצָא צַד חֵטְא וְעָוֹן לִכָּנֵס אֶל הַחִצוֹנִים, וְהִיא פְּתוּחָה מִלְּמַעְלָה שֶׁאִם יָשֹׁב יְקַבְּלוּהוּ. וְהִקְשׁוּ וּלְהַדְּרוּהוּ בְּהַאי, לֹא מִסְתַּיְּעָא מִלְּתָא, רְצוֹ בָּזֶה שֶׁהַשָּׁב בִּתְשׁוּבָה לֹא יַסְפִּיק לוֹ שֶׁיִּהְיֶה נִגְדָּר בֶּעָוֹן כְּגֶדֶר הַצַּדִּיקִים מִפְּנֵי שֶׁהַצַּדִּיקִים שֶׁלֹּא חָטְאוּ גֶּדֶר מְעַט יַסְפִּיק אֲלֵיהֶם אָמְנָם הַחוֹטֵא שֶׁחָטָא וְשָׁב לֹא יַסְפִּיק לוֹ גֶּדֶר מְעַט אֶלָּא צָרִיךְ לְהַגְדִּיר עַצְמוֹ כַּמָּה גְּדָרִים קָשִׁים מִפְּנֵי שֶׁאוֹתוֹ הַגֶּדֶר הַמְעַט כְּבַר נִפְרָץ פַּעַם אַחַת אִם יִתְקָרֵב שָׁם בְּקַל יִפָּתֵהוּ יְצָרוֹ אֶלָּא צָרִיךְ לְהִתְרַחֵק הֶרְחֵק גָּדוֹל מְאֹד, וְלָזֶה לֹא יִכָּנֵס דֶּרֶךְ פֶּתַח הָאַכְסַדְרָה שֶׁהַפִּרְצָה שָׁם אֶלָּא יִתְעַלֶּה וְיִכָּנֵס דֶּרֶךְ פֶּתַח צַר וַיַּעֲשֶׂה כַּמָּה צָרוֹת וְסִגּוּפִים לְעַצְמוֹ וְיִסְתֹּם הַפִּרְצוֹת. וּמִטַּעַם זֶה בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים וְכוּ' מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ דֶּרֶךְ פֶּתַח הַצַּדִּיקִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עִם הַצַּדִּיקִים, אֶלָּא נִצְטָעֲרוּ וְעָלוּ דֶּרֶךְ פֶּתַח הָעֶלְיוֹן וְסִגְּפוּ עַצְמָן וְנִבְדְּלוּ מִן הַחֵטְא יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִן הַצַּדִּיקִים לְכָךְ עָלוּ וְעָמְדוּ בְּמַדְרֵגָה ה' הֵיכָל חֲמִישִׁי שֶׁבְּגַן עֵדֶן דְּהַיְנוּ גַּג הַהֵ"א וְצַדִּיקִים בְּפֶתַח הַהֵ"א בִּכְנִיסַת הָאַכְסַדְרָא וְלָזֶה כַּאֲשֶׁר הָאָדָם יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה דְּהַיְנוּ תָּשׁוּב ה' אֶל מְקוֹמָהּ, וְיַחְזִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁכִינָתוֹ עָלָיו אֵינוֹ שָׁב כְּאַהֲבָה הָרִאשׁוֹנָה בִּלְבַד, אֶלָּא יוֹתֵר וְיוֹתֵר. וְהַיְנוּ "יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ" שֶׁיּוֹסִיף רַחֲמִים לְיִשְׂרָאֵל וִיתַקְּנֵם וִיקָרְבֵם יוֹתֵר.

וְכָךְ הָאָדָם צָרִיךְ לְהִתְנַהֵג עִם חֲבֵרוֹ לֹא יִהְיֶה נוֹטֵר אֵיבָה מֵהַכַּעַס הַקּוֹדֵם אֶלָּא כְּשֶׁיִּרְאֶה שֶׁחֲבֵרוֹ מְבַקֵּשׁ אַהֲבָתוֹ יִהְיֶה לוֹ בְּמַדְרֵגַת רַחֲמִים וְאַהֲבָה יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִקֹּדֶם וְיֹאמַר הֲרֵי הוּא לִי כְּבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה שֶׁאֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִים יְכוֹלִים לַעֲמֹד אֶצְלָם וְיִקָּרְבֵהוּ תַּכְלִית קֵרְבָה יוֹתֵר מִמַּה שֶׁמִּקֹּרֶב אֹתָם שֶׁהֵם צַדִּיקִים גְּמוּרִים עִמּוֹ שֶׁלֹּא חָטְאוּ אֶצְלוֹ:

הח' - יכבש עונותינו - הֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְנַהֵג עִם יִשְׂרָאֵל בְּמִדָּה זוֹ וְהִיא סוֹד כְּבִישַׁת הֶעָוֹן. כִּי הִנֵּה הַמְצוֹת הִיא כְּפַרַחַת עָלְתָה נִצָּהּ וּבוֹקֵעַ וְעוֹלֶה עַד אֵין תַּכְלִית לְכִנּס לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ אָמְנָם הָעֲוֹנוֹת אֵין לָהֶם כְּנִיסָה שָׁם ח"ו אֶלָּא כֹּבְשָׁם שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ כְּדִכְתִיב (תְּהִלִּים ה, ה) "לֹא יְגָרְךָ רָע" - לֹא יָגוּר בְּמְגוּרְךָ רָע אִם כֵּן אֵין הֶעָוֹן נִכְנָס פְּנִימָה. וּמִטַּעַם זֶה "שְׂכַר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לֵיכָּא" (קִדּוּשִׁין לט.) מִפְּנֵי שֶׁהֵם לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ וְהַאֵיךְ יִתֵּן לוֹ מִמַּה שֶׁלְּפָנָיו שָׂכָר רוּחָנִי בָּעוֹלָם גַּשְׁמִי וַהֲרֵי כָּל הָעוֹלָם אֵינוֹ כְּדַאי לְמִצְוָה אַחַת וּלְקוֹרַת רוּחַ אֲשֶׁר לְפָנָיו. וּמִטַּעַם זֶה לֹא יִקַּח שׁוֹחַד שֶׁל מִצְוֹת, הַמָּשָׁל בָּזֶה, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר עָשָׂה אַרְבָּעִים מִצְוֹת וְעָשָׂר עֲבֵרוֹת נִשְׁאֲרוּ שְׁלֹשִׁים מִצְוֹת וְיֵלְכוּ עֶשֶׂר בְּעֶשֶׂר חַס וְשָׁלוֹם אֶלָּא אָפִלּוּ צַדִּיק גָּמוּר וְעָשָׂה עֲבֵרָה אַחַת דּוֹמָה לְפָנָיו כְּאִלּוּ שָׂרַף אֶת הַתּוֹרָה עַד שֶׁיִּרְצֶה חֹבוֹ וְאַחַר כָּךְ יְקַבֵּל שְׂכַר כָּל מִצְוֹתָיו. וְזֶה חֶסֶד גָּדוֹל שֶׁעוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם הַצַּדִּיקִים שֶׁאֵינוֹ מְנַכֶּה מִפְּנֵי שֶׁהַמִּצוֹת חֲשׁוּבוֹת מְאֹד וּמִתְעַלּוֹת עַד לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, וְהַאֵיךְ יְנַכֶּה מֵהֶן בִּשְׁבִיל הָעֲבֵרוֹת כִּי שְׂכַר הָעֲבֵרָה הוּא מֵחֵלֶק הַגֵּיהִנֹּם - מֵהַנִּבְזֶה, וְהַמִּצוֹת שְׂכָרָן מֵהַנִּכְבָּד זְיו שְׁכִינָה, הַאֵיךְ יְנַכֶּה אֵלּוּ בְּצַד אֵלּוּ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹבֶה חוֹב הָעֲבֵרוֹת וּמַשְׁכִּיר שְׂכַר כָּל הַמִּצוֹת. וְהֵינוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ שֶׁאֵין הָעֲוֹנוֹת מִתְנַגְּבְּרִים לְפָנָיו כְּמִצְוֹת אֶלָּא כּוֹבֵשׁ אֹתָם שֶׁלֹּא יִתְעַלּוּ וְלֹא יִכָּנְסוּ עִם הֱיוֹת שֶׁהוּא מַשְׁגִּיחַ עַל דַּרְכֵי אִישׁ הַטּוֹב וְהָרָע עִם כָּל זֶה הַטּוֹב אֵינוֹ כּוֹבְשׁוֹ אֶלָּא פּוֹרֵחַ וְעוֹלֶה עַד לְמֵאֹד וְנִכְלָל מִצְוָה בְּמִצְוָה וְנִבְנֶה מִמֶּנּוּ בִּנְיָן וּלְבוּשׁ נִכְבָּד וַעֲוֹנוֹת אֵין לָהֶם סְגֻלָּה זוֹ אֶלָּא כּוֹבֵשׁ אֹתָם שֶׁלֹּא יַצְלִיחוּ הַצָּלָחָה זוֹ וְלֹא יִכָּנְסוּ פְּנִימָה.

אַף מִדָּה זוֹ צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְנַהֵג בָּהּ שֶׁלֹּא יִכְבֹּשׁ טוֹבַת חֲבֵרוֹ וַיְזַכּוֹר רָעָתוֹ שֶׁגְּמָלָהוּ אֶלָּא אַדְרַבָּה יִכְבֹּשׁ הֶרַע וַיַּשְׁכֵּחֵהוּ וַיַּזְנִיחֵהוּ וְלֹא יָגוּר בְּמְגוּרוֹ רָע וְתִהְיֶה הַטּוֹבָה סְדוּרָה תָּמִיד לְפָנָיו וְיִזְכֹּר לוֹ הַטּוֹבָה וְיַגְבִּיר לוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים שֶׁעָשָׂה לוֹ וְלֹא יָנֶכֶּה בְּלִבּוֹ וְיֹאמַר אִם עָשָׂה לִי טוֹבָה הֲרֵי עָשָׂה לִי רָעָה וְיִשְׁכַּח הַטּוֹבָה לֹא יַעֲשֶׂה כֵן אֶלָּא בְּרָעָה יִתְרַצֶּה כָּל דֶּרֶךְ רְצוּי שֶׁיּוּכַל וְהַטּוֹבָה אֶל יַזְנִיחֶהּ לְעוֹלָם מִבֵּין עֵינָיו וְיַעֲלִים עֵינוֹ מִן הָרָעָה כָּל מַה שֶׁיּוּכַל כְּדֶרֶךְ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹבֵשׁ עֲוֹנוֹת כִּדְפַרַשְׁתִּי:

הט' - ותשליך במצלות ים כל חטאותם - זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהֲרֵי יִשְׂרָאֵל חָטְאוּ מְסָרָם בְּיַד פַּרְעֹה וְשָׁבוּ בִּתְשׁוּבָה לָמָּה יַעֲנִישׁ פַּרְעֹה וְכֵן סַנְחֵרִיב וְכֵן הָמָן וְדוֹמֵיהֶם

אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְנַחֵם בְּלֹבַד לוֹמַר שֶׁבוּ בִּתְשׁוּבָה אִם כֵּן לֹא יִהְיֶה לָהֶם עוֹד רָעָה אִם כֵּן יִסְתַּלֵּק הָמָן מֵעֲלֵיהֶם אוֹ פַּרְעֹה אוֹ סַנְחֵרִיב זֶה לֹא יַסְפִּיק אֶלָּא יָשׁוּב עֲמַל הָמָן עַל רֹאשׁוֹ וְכֵן פַּרְעֹה וְכֵן סַנְחֵרִיב וְהַטַּעַם לְהַנָּהָגָה זוֹ הִיא בְּסוֹד (וַיִּקְרָא טז, כב): "וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹתָם אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה" וּפֵרוּשׁוֹ שֶׁהַשָּׂעִיר נוֹשֵׂא עֲוֹנוֹת מַמָּשׁ, וְזֶה קָשֶׁה מְאֹד וְכִי יִשְׂרָאֵל חָטְאוּ וְהַשָּׂעִיר נוֹשֵׂא. אֶלָּא הַמִּדָּה הִיא כָּךְ הָאָדָם מִתְוַדֶּה וְכָנְתוֹ בַּוּדוּי לְקַבֵּל עָלָיו טָהֳרָה כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר דָּוִד (תְּהִלִּים נא, ד): "הֶרֶב כַּבְּסֵנִי מֵעֲוֹנִי" וְכֵן הוּא אָמְרֵנוּ "מְחוֹק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים" אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל אֶלָּא שֶׁיִּהְיוּ יִסּוּרִים קַלִּים שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהֶם בְּטוּל תּוֹרָה. וְזֶה שֶׁאוֹמְרִים "אֲבָל לֹא עַל יְדֵי יִסּוּרִים רָעִים" וְכָךְ הוּא מְכַוֵּן בִּהְיוֹתוֹ אוֹמֵר "וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל הַבָּא עָלַי" מַמָּשׁ הוּא מְקַבֵּל יִסּוּרִים בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת לְהִתְכַּפֵּר מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ עֲוֹנוֹת שֶׁיִּסּוּרִים מְמָרְקִים אוֹ מִיתָה מְמָרֶקֶת. וְכָךְ הִיא הַמִּדָּה מִיַּד שֶׁזֶּה מִתְוַדֶּה בִּתְפִלָּתוֹ וּפֵרְשׁוּ בַּזֹּהַר בְּפָרָשַׁת פְּקוּדֵי (דַף רסב:) שֶׁהוּא חֵלֶק סמא"ל כְּעֵין הַשָּׂעִיר, מַהוּ חֶלְקוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר עָלָיו יִסּוּרִים וּמִיַּד מִזְדַּמֵּן שָׁם סמא"ל וְהוֹלֵךְ וְגוֹבֶה חוֹבוֹ וַהֲרֵי נוֹשֵׂא הַשָּׂעִיר הָעֲוֹנוֹת שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לוֹ רְשׁוּת לִגְבּוֹת חוֹבוֹ וְיִשְׂרָאֵל מִתְטַהֲרִים וְהִנֵּה הַכֹּל יִתְגַּלְגֵּל עַל סמא"ל, וְהַטַּעַם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גָּזַר עַל עוֹלָמוֹ שֶׁכָּל מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה כֵּן יִתְבַּטֵּל, וְזֶה טַעַם "וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ" (וַיִּקְרָא כ, טו) וְכֵן הָאֶבֶן שֶׁל מִצְוֹת הַנִּסְקָלִין וְהַסַּיִף שֶׁל מִצְוַת הַנֶּהֱרָגִין טְעוּנִין קְבוּרָה (סַנְהֶדְרִין מה:) לְבַטֵּל מְצִיאוּתָם וְכֹחָם אַחַר שֶׁיִּגְמֹר דִּינָם.

וַהֲרֵי בָּזֶה מַמָּשׁ סוֹד הַצֶּלֶם שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר נִמְסְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל "רֵישָׁא דִּי דַהֲבָא" (דָּנִיֵּאל ב, לב) נְכַנַּע הַהוּא רֵישָׁא וְנִמְסְרוּ בְּיַד פָּרָס שֶׁהֵן "חֲדוֹהִי וּדְרָעוֹהִי דִּי כְסַף" וְכֵן נִדְחוּ אֵלּוּ מִפְּנֵי אֵלּוּ עַד שֶׁיָּרְדוּ יִשְׂרָאֵל לְ"רַגְלוֹהִי מִנְּהֵון דִּי פַרְזֶל וּמִנְּהֵון דִּי חֲסַף" (שָׁם, לג) וּמַה יִּהְיֶה תַּכְלִית הַטּוֹב בַּסּוֹף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲמִידָם וְעוֹשֶׂה בָּהֶם דִּין כְּדָכְתִיב (דְּבָרִים לב, כג): "חִצַּי אֲכַלֶּה בָם" חִצַּי כָּלִים וְיִשְׂרָאֵל אֵינָם כָּלִים "בֵּאדַיִן דָּקוּ כַּחֲדָא דַהֲבָא כַּסְפָּא וּנְחָשָׁא וְכוּ'" (שָׁם, לה) הִנֵּה בַּהַתְחָלָה כְּתִיב (שם, לד) "וּמִחַת לְצַלְמָא עַל רַגְלוֹהִי" אֵין מִכָּל הַצֶּלֶם אֶלָּא רַגְלָיו שֶׁכְּבָר נִתְבַּטֵּל כֹּחָם וְעָבְרוּ רֹאשׁ וּדְרָעוֹהִי וּמְעוֹהִי וְעִם כָּל זֶה בַּסּוֹף דָּקוּ כַּחֲדָא, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַעֲמִיד סמא"ל וְהָרְשָׁעִים עוֹשֵׂי מַעֲשָׂיו וּפְעֻלּוֹתָיו וַיַּעֲשֶׂה בָהֶם הַדִּין. וְהַיְנוּ " וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל חַטֹּאותָם " , יֵרָצֶה הַשְׁלִיךְ כֹּחַ הַדִּין לְהַפִּיל עַל יְדֵי אֵלּוּ שֶׁהֵם מְצוּלוֹת יָם "וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרֵשׁ כִּי הַשָּׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגָּרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וְטִיט" (יְשַׁעְיָה נז, כ) אֵלּוּ הֵם הָעוֹשִׂים דִּין בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּשּׁוּב אַחַר כָּךְ כָּל גְּמוּלָם בְּרֹאשָׁם, וְהַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁאַחַר שֶׁיִּשְׂרָאֵל קִבְּלוּ הַדִּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְנַחֵם אֲפִלּוּ עַל מַה שֶּׁקָּדַם וְתוֹבֵעַ עֶלְבּוֹנָם וְלֹא דַי אֶלָּא "אֲנִי קָצַפְתִּי מְעָט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה" (זְכַרְיָה א, טו).

גַּם בְּמִדָּה זוֹ צָרִיךְ לְהִתְנַהֵג הָאָדָם עִם חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ שֶׁיִּהְיֶה רָשָׁע מְדֻכָּא בְּיִסּוּרִין אַל יִשְׁנָאֵהוּ שֶׁאַחַר שֶׁנִּקְלָה הֲרֵי הוּא כְּאָחִיךָ (מכות כג.) וְיִקָּרֵב הַמְּרוּדִים וְהַנֶּעֱנָשִׁים וִירַחֵם עֲלֵיהֶם וְאַדְרַבָּה יַצִּילֵם מִיָּד אוֹיֵב וְאַל יֹאמַר עָוֹנוֹ גָּרַם לוֹ אֶלָּא יְרַחֲמֵהוּ בְּמִדָּה זוֹ כְּדֶפֶרַשְׁתִּי:

הי' - תתן אמת ליעקב - מִדָּה זוֹ הִיא, שֶׁיֵּשׁ בְּיִשְׂרָאֵל מַעֲלָה, אוֹתָם הַבֵּינוֹנִיִּים שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים לְהִתְנַהֵג לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין וְהֵם נִקְרָאִים יַעֲקֹב מִפְּנֵי שֶׁאֵינָם מִתְנַהֲגִים אֶלָּא עִם הַנְּהָגוֹת אֱמִתִּיּוֹת גַּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יֵשׁ לוֹ מִדַּת אֱמֶת שֶׁהוּא עַל צַד מְצִיאוּת הַמִּשְׁפָּט הַיָּשָׁר, וְאֵלּוּ הֵם הַמִּתְנַהֲגִים בָּעוֹלָם בְּיֹשֶׁר וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְנַהֵג עִמָּהֶם בֶּאֱמֶת מְרַחֵם עֲלֵיהֶם עַל צַד הַיֹּשֶׁר וְהַמִּשְׁפָּט.

גַּם כֵּן הָאָדָם צָרִיךְ לְהִתְנַהֵג עִם חֲבֵרוֹ עַל צַד הַיֹּשֶׁר וְהָאֱמֶת בְּלִי לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט חֲבֵרוֹ לְרַחֵם עָלָיו בֶּאֱמֶת כְּמוֹ שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת הַבֵּינוֹנִיִּים בְּמִדַּת אֱמֶת לְתַקֵּן אוֹתָם:

הי"א - חסד לאברהם - הֵם הַמִּתְנַהֲגִים בָּעוֹלָם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ גַּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְנַהֵג עִמָּהֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין, אֵינוֹ מַעֲמִיד עִמָּהֶם הַדִּין עַל תּוֹקְפּוֹ אַף לֹא כְּדֶרֶךְ הַיֹּשֶׁר אֶלָּא נִכְנָס עִמָּהֶם לִפְנִים מִן הַיֹּשֶׁר כְּמוֹ שֶׁהֵם מִתְנַהֲגִים, וְהַיְנוּ " חֶסֶד לְאַבְרָהָם " הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְנַהֵג בְּמִדַּת חֶסֶד עִם אֹתָם שֶׁהֵם כְּמוֹ אַבְרָהָם בְּהִתְנַהֲגוּת.

גַּם הָאָדָם עִם הֱיוֹת שֶׁעִם כָּל אָדָם יִהְיֶה מִתְנַהֵג בְּצֶדֶק וּבְיֹשֶׁר וּבְמִשְׁפָּט, עִם הַטּוֹבִים וְהַחֲסִידִים תִּהְיֶה הַנְהָגָתוֹ לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. וְאִם לִשְׁאָר הָאָדָם הָיָה סַבְלָן קָצַת לְאֵלּוּ יוֹתֵר וְיוֹתֵר, וִירַחֵם עֲלֵיהֶם לְכָנֵס עִמָּהֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין שֶׁהוּא מִתְנַהֵג בָּהּ עִם שְׁאָר הָאָדָם וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ אֵלּוּ חֲשׁוּבִים לְפָנָיו מְאֹד מְאֹד וַחֲבִיבִים לוֹ וְהֵם יִהְיוּ מֵאֲנְשֵׁי חֶבְרָתוֹ:

הי"ב - אשר נשבעת לאבתינו - יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם הֲגוּנִים וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַחֵם עַל כֻּלָּם וּפָרְשׁוּ בַּגְּמָרָא (בְּרָכוֹת ז.) "וְחַנֹּתִי אֵת אֲשֶׁר אָחֹן" (שְׁמוֹת לג, יט) אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹצָר זֶה לְאוֹתָם שֶׁאֵינָם הֲגוּנִים יֵשׁ אוֹצָר חִנּוּנִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חוֹנֵן וְנוֹתֵן לָהֶם מַתְּנַת חִנָּם לְפִי שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֲרֵי יֵשׁ לָהֶם זְכוּת אָבוֹת, אֲנִי נִשְׁבַּעְתִּי לְאָבוֹת אִם כֵּן עִם הֱיוֹת שֶׁאֵינָם הֲגוּנִים יִזְכּוּ בִּשְׁבִיל שֶׁהֵם מִזֶּרַע הָאָבוֹת שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לָהֶם לְפִיכָךְ אַנְהִילֵם וְאַנְהִיגֵם עַד שֶׁיִּתָּקְנוּ.

וְכָךְ יִהְיֶה הָאָדָם אַף אִם יִפְגַּע בָּרַשָּׁעִים אַל יִתְאַכְזֵר כְּנֶגְדָּם אוֹ יְחָרְפֵם וְכַיּוֹצֵא, אֶלָּא יְרַחֵם עֲלֵיהֶם, וְיֹאמַר סוֹף סוֹף הֵם בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, אִם הֵם אֵינָם כְּשֵׁרִים, אֲבוֹתֵיהֶם כְּשֵׁרִים וַהֲגוּנִים, וְהַמַּבָּזֶה הַבָּנִים מְבַזֶּה הָאָבוֹת, אֵין רְצוֹנִי שֶׁיִּתְבַּזּוּ אֲבוֹתֵיהֶם עַל יָדִי, וּמְכַסֶּה עֲלֵבוֹנָם וּמִתְקָנָם כְּפִי כֹּחוֹ.

הי"ג - מימי קדם - הֲרֵי מִדָּה שֶׁיֵּשׁ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁתַּמָּה זְכוּת וְכַיּוֹצֵא מַה יַּעֲשֶׂה וַהֲרֵי הֵם מִצַּד עַצְמָם אֵינָם הֲגוּנִים, כְּתִיב (יִרְמְיָה ב, ב): "זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ

אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ" מַמָּשׁ זוֹכֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְמֵי קַדְמוֹנִים, אַהֲבָה שֶׁהָיְתָה מְקוֻדָּם וּמְרַחֵם עַל יִשְׂרָאֵל וּבָזֶה יַזְכִּיר לָהֶם כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁעָשׂוּ מִיּוֹם שֶׁנּוֹלְדוּ וְכָל מִדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַנְהִיג בָּהֶם עוֹלָמוֹ וּמְכַלֵּם עוֹשֶׂה סְגֻלָּה לְרַחֵם בִּשְׁבִילָם, וַהֲרֵי זוֹ הַמִּדָּה כּוֹלֶלֶת כָּל הַמִּדּוֹת כֻּלָּם כִּדְפֵרְשׁוּ בָּאִדְרָא (זֹהַר נָשֹׂא קלד:).

כָּךְ הָאָדָם יְתַקֵּן הַנְהָגָתוֹ עִם בְּנֵי אָדָם שֶׁאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא יִמְצָא טַעֲנָה מֵאֵלּוּ הַנִּזְכָּרוֹת יֹאמַר כְּבָר הָיוּ שָׁעָה קֹדֶם שֶׁלֹּא חָטְאוּ וַהֲרֵי אוֹתָהּ שָׁעָה אוֹ בְּיָמִים קַדְמוֹנִים הָיוּ כְּשֵׁרִים וְיִזְכֹּר לָהֶם הַטּוֹבָה שֶׁעָשׂוּ בְּקַטְנוּתָם וְיִזְכֹּר לָהֶם אַהֲבַת גְּמוּלֵי מֵחֶלְבּ עַתִּיקֵי מִשְׁדִּים וּבָזֶה לֹא יִמְצָא אָדָם שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהֻטִיבוֹ וּלְהִתְפַּלֵּל עַל שְׁלוֹמוֹ וּלְרַחֵם עָלָיו.

עַד כָּאן הִגִּיעַ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁבָּהֶן יִהְיֶה הָאָדָם דּוֹמֶה אֶל קוֹנוֹ שֶׁהֵן מִדּוֹת שֶׁל רַחֲמִים עֶלְיוֹנוֹת וּסְגֻלָּתָן כְּמוֹ שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם מִתְנַהֵג לְמַטָּה כָּךְ יִזְכֶּה לִפְתֹּחַ לוֹ מִדָּה עֶלְיוֹנָה מִלְמַעְלָה מַמָּשׁ כְּפִי מַה שֶּׁיִּתְנַהֵג כָּךְ מַשְׁפִּיעַ מִלְמַעְלָה וְגוֹרֵם שֶׁאוֹתָהּ הַמִּדָּה תָּאִיר בָּעוֹלָם. וּלְכָךְ אַל יָלֻזּוּ מֵעֵינֵי הַשֵּׂכֶל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת אֵלּוּ וְהַפָּסוּק לֹא יָסוּף מִפִּיו כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לְמַזְכֶּרֶת כַּאֲשֶׁר יָבֹא לוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁיִּצְטָרֵךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִדָּה אַחַת מֵהֶן יִזְכֹּר וְיֹאמַר הֲרֵי דָּבָר זֶה תָּלוּי בְּמִדָּה פְּלוֹנִית אֵינִי רוֹצֶה לָזוּז מִמֶּנָּה שֶׁלֹּא תִתְעַלֵּם וְתִסְתַּלֵּק הַמִּדָּה הַהִיא מִן הָעוֹלָם:

פרק ב

כמה גופי פעולות שהם עיקר ההנהגה: עוֹד, לִהְיוֹת הָאָדָם דּוֹמֶה לְקוֹנוֹ בְּסוֹד מִדַּת הַכֶּתֶר צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ בּוֹ כַּמָּה גּוּפֵי פְּעֻלּוֹת שֶׁהֵם עִיקַּר הַהַנְהָגָה:

הָרִאשׁוֹנָה - הַכּוֹלֶלֶת הַכֹּל הִיא מִדַּת הָעֲנָוָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא תְּלוּיָה בַּכֶּתֶר שֶׁהֲרֵי הִיא מִדָּה עַל כָּל הַמִּדּוֹת וְאֵינָהּ מִתְעַלֶּית וּמִתְגָּאָה לְמַעְלָה אֲמָנָם יוֹרֶדֶת וּמִסְתַּכֶּלֶת לְמַטָּה תָּדִיר, וְזֶה מִשְּׁנֵי טְעָמִים: הָאֶחָד שֶׁהוּא בּוֹשׁ לְהִסְתַּכֵּל בְּסִבָּתוֹ אֶלָּא מַאֲצִילוֹ מַבִּיט בּוֹ תָּמִיד לְהֻטִיבוֹ וְהוּא מַבִּיט בַּתַּחְתּוֹנִים. כָּךְ הָאָדָם צָרִיךְ שֶׁיְּבוֹשׁ מִלְּהִסְתַּכֵּל לְצַד מַעְלָה לְהִתְגָּאוֹת אֶלָּא תָּדִיר יִסְתַּכֵּל לְצַד מַטָּה לְהַפְחִית עַצְמוֹ כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל. וַהֲרֵי הַמִּדָּה הַזֹּאת הִיא תְּלוּיָה דֶּרֶךְ כְּלָל בָּרֹאשׁ שֶׁאֵין הָאָדָם מִתְגָּאֶה אֶלָּא בַּהֲרָמַת רֹאשׁוֹ כְּלַפֵּי מַעְלָה וְהֶעָנִי מַשְׁפִּיל רֹאשׁוֹ לְמַטָּה. וַהֲרֵי אֵין סַבְלָן וְעָנָו כֵּאלֹהֵינוּ בְּמִדַּת הַכֶּתֶר שֶׁהוּא תַּכְלִית הָרַחֲמִים וְלֹא יִכָּנֵס לְפָנָיו שׁוּם פְּגַם וְלֹא עָוֹן וְלֹא דִּין וְלֹא שׁוּם מִדָּה מוֹנַעַת מִלְּהַשְׁגִּיחַ וּלְהֵיטִיב תָּדִיר. כָּךְ צָרִיךְ הָאָדָם שֶׁשּׁוּם סִבָּה שֶׁבָּעוֹלָם לֹא תִּמְנָעֵהוּ מִלְּהֵטִיב וְשׁוּם עָוֹן אוֹ מַעֲשֶׂה בְּנֵי אָדָם בִּלְתִּי הָגוּן לֹא יִכָּנֵס לְפָנָיו כְּדֵי שֶׁיַּעְכְּבֵהוּ מִלְּהֵיטִיב לְאוֹתָם הַצְּרִיכִים טוֹבָתוֹ בְּכָל עֵת וּבְכָל רֶגַע. וּכְמוֹ שֶׁהוּא יֹשֵׁב וְזָן מְקָרְנֵי רְאֵמִים וְעַד בֵּיצֵי כִּנִּים וְאֵינוֹ מְבַזֶּה שׁוּם בְּרִיָּה שֶׁאִלּוּ יְבַזֶּה

הַבְּרוּאִים מִפְּנֵי פְּחִיתוּתָם לֹא יִתְקַיְּמוּ בָּעוֹלָם אֲפִלּוּ רֶגַע, אֶלָּא מַשְׁגִּיחַ וְנוֹתֵן רַחֲמָיו עַל כֻּלָּם. כָּךְ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם מֵטִיב לַכֹּל וְלֹא יִתְבַּזֶּה שׁוּם נִבְרָא לְפָנָיו אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּרִיָּה קַלָּה שֶׁבַּקַּלִּים תִּהְיֶה מְאֹד חֲשׁוּבָה בְּעֵינָיו וְיִתֵּן דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ וְיֵיטִיב לְכָל הַמִּצְטָרֵךְ אֵל טוֹבָתוֹ, וְזוֹ מִדָּה תְּלוּיָה בַּסֵּתֶר בְּסוֹד הָרֹאשׁ דֶּרֶךְ כְּלָל:

הַשְּׁנִיָּה - מַחְשַׁבְתּוֹ תִּדְמֶה לְמַחְשֶׁבֶת הַכֶּתֶר. כְּמוֹ שֶׁאוֹתָהּ הַחָכְמָה לֹא תִּפְסֹק תָּמִיד לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבוֹת טוֹבוֹת, וְהָרַע לֹא יִכָּנֵס בָּהּ מִפְּנֵי שֶׁהִיא רַחֲמִים גְּמוּרִים, וְאֵין שָׁם דִּין וְלֹא שׁוּם קְשִׁי כְּלָל, כָּךְ הָאָדָם תָּמִיד תִּהְיֶה מַחְשַׁבְתּוֹ פְּנוּיָה מִכָּל דָּבָר מְכֹעָר. וּכְמוֹ שֶׁהִיא סוֹד חָכְמָה תּוֹרָה קְדוּמָה, וְלֹא יֶחְסַר שָׁם סוֹד תּוֹרָה, כָּךְ לֹא יִפָּנֶה אֶל שׁוּם פְּנִיָּה חוּץ מִמַּחְשֶׁבֶת הַתּוֹרָה וְלַחְשֹׁב בְּגַדְלוּת הָאֵל וּפְעֻלּוֹתָיו הַטּוֹבוֹת וּלְהֵיטִיב וְכַיּוֹצֵא.

כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר - לֹא יִכָּנֵס זָר וּבָטֵל בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, וְזוֹ הָיְתָה מַעֲלַת רַבִּי שִׁמְעוֹן וַחֲבֵרָיו. וְהִנֵּה כְּשֶׁהִפְרִיד רַבִּי יוֹסֵי מַחֲשַׁבְתּוֹ מְעַט, כַּמָּה הוֹכִיחוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּזֹּהַר בְּפָרָשַׁת וַיַּקְהֵל:

הַשְּׁלִישִׁית - מִצְחוֹ לֹא יִהְיֶה בּוֹ קְשִׁי כְּלָל, אֶלָּא יִדְמֶה תָּמִיד לְמֵצַח הָרָצוֹן שֶׁיִּרָצֶה אֶת הַכֹּל אֲפִלּוּ שֶׁיִּמְצָא בְּנֵי אָדָם כּוֹעֲסִים יְרֵצֵם וְיַשְׁקִיטֵם בִּרְצוֹנוֹ הַטּוֹב, שֶׁכֵּן מֵצַח הָרָצוֹן הוּא תָּמִיד רוֹצֶה וּמְרַצֶּה הַגְּבוּרוֹת וּמְתַקְּנָם, אַף הוּא יְרַצֶּה הַגְּבוּרִים הַמִּתְגַּבְּרִים כַּעֲסָם, וְהוּא יְנַהֵל בְּרָצוֹן טוֹב וִישַׁתֵּף שָׁם חָכְמָה גְּדוֹלָה לְהַשְׁבִּית הַכַּעַס, שֶׁלֹּא יַעֲבֹר הַגְּבוּל וְיִקָּלְקֵל חַס וְשָׁלוֹם, וְיֵעָשֶׂה דֶּגְמָא לְרָצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ מִן הַחָכְמָה הַנִּפְלָאָה בְּמִצְחָא דְּעַתִּיקָא וּמִשָּׁם מְרַצֶּה הַכֹּל.

וְזֶה יִמָּשֵׁךְ לִהְיוֹתוֹ תָּמִיד נֹחַ לַבְּרִיּוֹת, שֶׁאִם מִדּוֹתָיו קָשׁוֹת מִצַּד אֶחָד עִם בְּנֵי אָדָם, לֹא יִתְרַצּוּ מִמֶּנּוּ. וְזֶה טַעַם הַמִּשְׁנָה כָּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ:

הָרְבִיעִית - שֶׁיִּהְיוּ אָזְנָיו נוֹטוֹת תָּמִיד לִשְׁמֹעַ הַטּוֹב, אֲמָנָם שֶׁמַּע שָׁוְא אוֹ הַמְגֻנֶּה לֹא יִכָּנֵס בָּהֶם כְּלָל, כְּדֶרֶךְ שֶׁסּוֹד הָאָזְנָה הָעֶלְיוֹנָה אֵין שׁוּם צַעֲקַת דִּין וְלֹא פְּגַם לָשׁוֹן הָרַע נִכְנָס שָׁם, כָּךְ לֹא יַאֲזִין אֶלָּא הַטּוֹבוֹת וְהַדְּבָרִים הַמּוֹעִילִים, וּשְׁאָר דְּבָרִים הַמַּגְבִּירִים כַּעַס לֹא יַאֲזִין אֲלֵיהֶם כְּלָל, וּכְמוֹ שֶׁהַנָּחָשׁ וְדִבּוּרוֹ וּלְשׁוֹנוֹ אֵינוֹ נִכְנָס לְמַעְלָה, כָּךְ לֹא יִכָּנֵס אֵלָיו שׁוּם דָּבָר מְגֻנֶּה. וְהַיְנוּ "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא" (שְׁמוֹת כג, א) כָּל שֶׁכֵּן שְׁאָר הַמְגֻנֶּה שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְאָזְנוֹ כְּלָל, וְלֹא תִּהְיֶה קַשֶּׁבֶת אֶלָּא אֶל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים.

הַחֲמִישִׁית - עֵינָיו לֹא יִסְתַּכֵּל בָּהֶן כְּלָל בְּשׁוּם דָּבָר מְגֻנֶּה. אֲמָנָם תִּהְיֶינָה תָּמִיד פְּקֻחוֹת לְהַשְׁגִּיחַ וּלְרַחֵם עַל הָאֲמְלָלִים כְּפִי כֹּחוֹ, וּכְשֶׁיִּרְאֶה בְּצָרַת עָנִי לֹא יַעֲצִים עֵינָיו כְּלָל, אֶלָּא יִתְבּוֹנֵן בְּדַעְתּוֹ עָלָיו כְּפִי כֹּחוֹ וְיעוֹרֵר רַחֲמִים עָלָיו בִּפְנֵי שָׁמַיִם וּבִפְנֵי הַבְּרִיּוֹת. וְיִתְרַחֵק מִכָּל הַשִּׂגְחָה רָעָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעַיִן הָעֶלְיוֹנָה פְּקוּחָה וּמִסְתַּכֶּלֶת מִיַּד אֶל הַטּוֹב:

הַשִּׁשִּׁית - בְּחֹטְמוֹ מֵעוֹלָם לֹא יִמְצֵא בּוֹ חָרוֹן אַף כְּלָל, אֶלָּא תָּמִיד בְּאַפּוֹ חַיִּים וְרָצוֹן טוֹב וַאֲרִיכוּת אַף, אֲפִלּוּ לְאוֹתָם שֶׁאֵינָם הֲגוּנִים. וְתָמִיד רוֹצֶה לְמַלְאוֹת רָצוֹן וּלְהָפִיק כָּל שְׁאֵלָה וּלְהַחֲיוֹת כָּל נִדְכֶּה, וּמוֹצִיא מֵחֹטְמוֹ תָּמִיד מְחִילַת עָוֹן (וְהַעֲצָרַת) [וְהַעֲבָרַת] פֶּשַׁע, וְאֵינוֹ כוֹעֵס בַּחֹטֶא לוֹ, אֶלָּא מִתְרַצֶּה תָּמִיד וְחָפֵץ חֶסֶד לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לַכֹּל:

הַשְּׁבִיעִית - פָּנָיו תִּהְיֶינָה מְאִירוֹת תָּמִיד וְיַקְבֵּל כָּל אָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, שֶׁכֵּן בְּכֶתֶר עֶלְיוֹן נֶאֱמַר (מִשְׁלֵי טז, טו): "בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים" וְאֵין שׁוּם אָדָם וְדִין נִכְנָס שָׁם כְּלָל, כְּדֵי אוֹר פָּנָיו לֹא יִשָּׁנֶה וְכָל הַמִּסְתַּכֵּל בָּהֶם לֹא יִמְצָא אֶלָּא שִׂמְחָה וְסֵבֶר פָּנִים וְשׁוּם סִבָּה לֹא תַּטְרִידֵהוּ מִזֶּה כְּלָל:

הַשְּׁמִינִית - פִּיו לֹא יוֹצִיא אֶלָּא טוֹבָה, וְגִזְרַת אֲמָרָיו תּוֹרָה וַהֲפָקַת רָצוֹן טוֹב תָּמִיד, וְלֹא יוֹצִיא מִפִּיו דָּבָר מְגֻנֶּה וְלֹא קְלָלָה וְלֹא רֹגֶז כַּעַס כְּלָל וְלֹא דְּבָרִים בְּטֵלִים, וְיִהְיֶה דּוֹמֶה לְאוֹתוֹ הַפֶּה הָעֶלְיוֹן שֶׁאֵינוֹ נִסְתָּם כְּלָל, וְלֹא יִמְנַע טוֹב תָּמִיד, וְלָכֵן צָרִיךְ שֶׁלֹּא יֵחָשֵׁשׁ מִלְּדַבֵּר טוֹבָה עַל הַכֹּל וּלְהוֹצִיא מִפִּיו טוֹבָה וּבְרָכָה תָּמִיד.

הֲרֵי אֵלֶּה שְׁמֹנָה מִדּוֹת טוֹבוֹת וְכֻלָּן תַּחַת דֶּגֶל הָעֲנָוָה שֶׁכֻּלָּן לְמַעְלָה בַּכֶּתֶר בָּאֲבָרִים הָעֶלְיוֹנִים. וּבָעֵת שֶׁיִּרְצֶה הָאָדָם לְהִתְקָרֵב לְמַעְלָה לְהַדְּמוֹת אֵלָיו לִפְתֹּחַ מְקוֹרוֹתָיו אֶל הַתַּחְתּוֹנִים צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁתַּלֵּם בְּשֶׁנֵּי פְּרָקִים אֵלּוּ.

מתי צריך להתנהג במדות הכתר: אָמְנָם יָדַעְנוּ שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהִתְנַהֵג בְּאֵלּוּ הַמִּדּוֹת תָּמִיד, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ מִדּוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לְהִשְׁתַּלֵּם בָּהֶן וְהֵן מֵהַגְּבוּרוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת, כַּאֲשֶׁר נָבַאר. אָבָל יֵשׁ יָמִים יְדוּעִים שֶׁאֵין הַגְּבוּרוֹת פּוֹעֲלוֹת וְאֵין בְּנֵי אָדָם צְרִיכִים אֲלֵיהֶן, לְפִי שֶׁהַכֶּתֶר שׁוֹלֵט בָּהֶם, אוֹ שָׁעוֹת שֶׁהַכֶּתֶר מִתְבַּקֵּשׁ, אָז צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל אֵלֶּה הַמִּדּוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ.

אָמְנָם שְׁאָר הַמִּדּוֹת עִם הֱיוֹת שֶׁהֵם צֹרֶךְ עֲבוֹדָה בִּשְׁעָתָן, אֵין עֵת עַתָּה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁאוֹר הַכֶּתֶר מְבַטְּלָן. וְכָךְ הוּא לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתָן הַמִּדּוֹת הַקְּשׁוֹת, כְּגוֹן שַׁבָּת שֶׁהָעוֹלָם מִתְתַּקֵּן בְּסוֹד עֹנֶג וְאֵין דָּנִין בְּשַׁבָּת, אָז יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִדּוֹת אֵלּוּ כֻּלָּן, כְּדֵי לִפְתֹּחַ הַמְּקוֹרוֹת הָעֶלְיוֹנִים. שֶׁאִלּוּ יְכַוֵּן בְּכַוָּנָתוֹ אֶל אוֹרוֹת הַכֶּתֶר בַּתְּפִלּוֹתָיו וְהוּא יִפְעַל בִּפְעֻלּוֹתָיו בְּהֵפֶךְ, הֵיאַךְ יִפְתַּח מְקוֹר הַכֶּתֶר, וַהֲרֵי הוּא דּוֹחֵהוּ מַמָּשׁ בְּמַעֲשָׂיו. וַהֲרֵי הַדְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, אִם הַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת מַגְבִּירוֹת הַדִּינִים הַקְּדוֹשִׁים וְהַכַּעַס הַקָּדוֹשׁ, לֹא יִשְׁרֶה הַכֶּתֶר בָּהֶן, אִם הָאָדָם יַגְבִּיר הַכַּעַס הַחִיצוֹנִי אֲפִלּוּ יִהְיֶה לְשֵׁם שָׁמַיִם, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִשְׁרֶה הַכֶּתֶר וְאוֹרוֹ עָלָיו. וּמַה גַּם שֶׁהוּא בָּא לְעוֹרְרוֹ עַל הַמִּדּוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת, וְהֵן אוֹמְרוֹת כַּמָּה עֲזוּת פָּנִים יֵשׁ בּוֹ, אֵין אוֹר הַכֶּתֶר מִתְגַּלֶּה בָּנוּ, מִפְּנֵי דִינֵנוּ הַקָּדוֹשׁ וְהַטָּהוֹר, וְהוּא רוֹצֶה לְגַלּוֹתוֹ מָלֵא כַּעַס וּפְעֻלּוֹת מְגֻנּוֹת חִצוֹנוֹת.

לְכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם בְּיָמִים טוֹבִים וּבַשַּׁבָּתוֹת וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים וּבִשְׁעַת הַתְּפִלָּה וּשְׁעוֹת עֵסֶק הַתּוֹרָה שֶׁאֵינָן שָׁעוֹת הַגְּבוּרוֹת, אֶלָּא שָׁעוֹת גִּלּוּי הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן, לְכוֹנֵן דֵּעוֹתָיו בְּמִדּוֹת הָאֵלּוּ כֻּלָּן. וּשְׁאָר שָׁעוֹת יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִדּוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת לַעֲבוֹדַת ה', לֹא הַמְּגֻנֶּה מֵהֶן, שֶׁאֵין לוֹ עֵת לִשְׁלוֹט בָּאָדָם אֶלָּא לְרָעָתוֹ, כַּאֲשֶׁר נִבָּאֵר. וְאָז כַּאֲשֶׁר יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִדּוֹת אֵלּוּ יִהְיֶה נָכוֹן וּבָטוּחַ שֶׁיִּפְתַּח הַמְקוֹרוֹת הָעֶלְיוֹנִים. לְפִיכָךְ צָרִיךְ כָּל אָדָם לְהַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּאֵלּוּ הַמִּדּוֹת מְעַט מְעַט, וְהָעִקָּרִית שֶׁיִּתְפֹּס, שֶׁהִיא מַפְתֵּחַ הַכֹּל - הָעֲנָוָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא רֹאשׁ לְכֻלָּן, בְּחִינָה רִאשׁוֹנָה בַּכֶּתֶר, וְתַחְתֶּיהָ יָכְלֵל הַכֹּל.

וְהִנֵּה עִיקַּר הָעֲנָוָה הוּא שֶׁלֹּא יִמְצָא בְּעַצְמוֹ עֶרֶךְ כְּלָל, אֶלָּא יַחְשֹׁב שֶׁהוּא הָאַיִן, וּכְמַאֲמַר הֶעָנָיו (שְׁמוֹת טז, ז): "וְנַחְנוּ מָה כִּי תַלִּינוּ עָלֵינוּ". עַד שֶׁיִּהְיֶה הוּא בְעֵינָיו הַבְּרִיָּה הַשְּׁפָלָה שֶׁבְּכָל הַנִּבְרָאִים, וּבָזוּי וּמָאוּס מְאֹד. וְכַאֲשֶׁר יִיגַע תָּמִיד לְהַשִּׂיג הַמִּדָּה הַזֹּאת, כָּל שֶׁאָר הַמִּדּוֹת נִגְרָרוֹת אַחֲרֶיהָ. שֶׁהֲרֵי הַכֶּתֶר הַמִּדָּה הָרִאשׁוֹנָה אֲשֶׁר בּוֹ, שֶׁנִּרְאֶה עַצְמוֹ לְאַיִן לִפְנֵי מַאֲצִילוֹ, כָּךְ יָשִׁים הָאָדָם עַצְמוֹ אַיִן מַמָּשׁ, וְיַחְשֹׁב הֶעְדֵּרוֹ טוֹב מְאֹד מִן הַמְצִיאוּת, וּבָזֶה יִהְיֶה לְנֹכַח הַמְּבַזִּים אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הִדִּין עִמָּהֶם, וְהוּא הַנִּבְזֶה אֲשֶׁר עָלָיו הָאָשָׁם, וְזוֹ תִּהְיֶה סִבַּת קִנְיַן הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת:

עצות להרגיל עצמו בענוה: וַאֲנִי מָצָאתִי תְּרוּפָה לְהַרְגִּיל הָאָדָם עַצְמוֹ בְּדְבָרִים אֵלּוּ מְעַט מְעַט, אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְרַפֵּא בָּהּ מֵחֹלִי הַגַּאֲוָה וְיִכָּנֵס בְּשַׁעֲרֵי הָעֲנָוָה וְהוּא תַּחְבּוּשֶׁת הַנַּעֲשֶׂה מִשְּׁלֹשָׁה סַמִּים:

הָאַחַת - שֶׁיַּרְגִּיל עַצְמוֹ לִהְיוֹת בּוֹרֵחַ מֵהַכָּבוֹד כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל. שֶׁאִם יִתְנַהֵג שֶׁיְּכַבְּדוּהוּ בְּנֵי אָדָם, יִתְלַמֵּד בָּהֶם עַל צַד הַגַּאֲוָה, וְיִתְרַצֶּה הַטֶּבַע תָּמִיד בְּכָךְ, וּבְקֹשִׁי יוּכַל לְהֵרָפֵא.

הַשֵּׁנִיָּה - שֶׁיַּרְגִּיל מַחְשַׁבְתּוֹ לִרְאוֹת בְּבִזְיוֹנוֹ, וְיֹאמַר, עִם הֱיוֹת שֶׁבְּנֵי אָדָם אֵינָם יוֹדְעִים אֶת גְּרִיעוּתִי מַה לִּי מִזֶּה, וְכִי אֲנִי אֵינִי מַכִּיר בְּעַצְמִי שֶׁאֲנִי נִבְזֶה בְּכָךְ וְכָךְ, אִם בְּהֶעְדֵּר הַיְדִיעָה וְחֶלְשַׁת הַיְכֹלֶת וּבִזְיוֹן הַמַּאֲכָל וְהַפֶּרֶשׁ הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ וְכַיּוֹצֵא, עַד שֶׁיִּהְיֶה נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס.

הַשְּׁלִישִׁית - שֶׁיַּחְשֹׁב עַל עֲוֹנוֹתָיו תָּמִיד וְיִרְצֶה בְּטָהֳרָה וְתוֹכַחַת וְיִסּוּרִים, וְיֹאמַר, מַה הֵם הַיִּסּוּרִין הַיּוֹתֵר טוֹבִים שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁלֹּא יַטְרִידוּנִי מֵעֲבוֹדַת ה', אֵין חָבִיב בְּכֻלָּם מֵאֵלּוּ שֶׁיְּחָרְפוּהוּ וִיבַזֶּהוּ וְיַגְדֵּפוּהוּ, שֶׁהֲרֵי לֹא יִמְנְעוּ מִמֶּנּוּ כֹּחוֹ וְאוֹנוֹ בָּחֳלָאִים, וְלֹא יִמְנְעוּ אֲכִילָתוֹ וּמַלְבּוּשׁוֹ, וְלֹא יִמְנְעוּ חַיָּיו וְחַיֵּי בָנָיו בְּמִיתָה. אִם כֵּן מַמָּשׁ יַחְפֹּץ בָּהֶם וְיֹאמַר מַה לִּי לְהִתְעַנּוֹת לְהִסְתַּגֵּף בְּשַׂקִּים וּבְמַלְקִיּוֹת הַמַּחְלִישִׁים כֹּחִי מֵעֲבוֹדַת ה' וַאֲנִי לוֹקֵחַ אֹתָם בְּיָדִי, יוֹתֵר טוֹב אֶסְתַּגֵּף בִּבְזִיוֹן בְּנֵי אָדָם וְחֶרְפָּתָם לִי, וְלֹא יָסוּר כֹּחִי וְלֹא יֵחָלֵשׁ. וּבָזֶה כְּשֶׁיָּבֹאוּ

הָעֶלְבּוֹנוֹת עָלָיו יִשְׂמַח בָּהֶם, וְאַדְרַבָּה יַחְפֹּץ בָּהֶם. וַיַּעֲשֶׂה מִשְׁלֹשֶׁת סַמִּים אֵלּוּ תַּחְבֹּשֶׁת לְלִבּוֹ וְיִתְלַמֵּד בָּזֶה כָּל יָמָיו.

עצות נוספות להתרגל לענוה: וְעוֹד מָצָאתִי מַשְׁקֶה טוֹב מְאֹד אֲבָל לֹא יוֹעִיל הַמַּשְׁקֶה כָּל כָּךְ כְּמוֹ שֶׁיּוֹעִיל אַחַר תַּחְבֹּשֶׁת הַנִּזְכָּר לְעֵיל, וְהוּא שֶׁיַּרְגִּיל עַצְמוֹ בִּשְׁנֵי דְּבָרִים:

הָאֶחָד - הוּא לְכַבֵּד כָּל הַנִּבְרָאִים כֻּלָּם, אַחַר שֶׁיַּכִּיר מַעֲלַת הַבּוֹרֵא אֲשֶׁר יָצַר הָאָדָם בְּחָכְמָה, וְכֵן כָּל הַנִּבְרָאִים חָכְמַת הַיּוֹצֵר בָּהֶם, וְיִרְאֶה בְּעַצְמוֹ שֶׁהֲרֵי הֵם נִכְבָּדִים מְאֹד מְאֹד, שֶׁנִּטְפַּל יוֹצֵר הַכֹּל הֶחָכָם הַנַּעֲלֶה עַל כָּל בְּבְרִיאָתָם, וְאִלּוּ יְבַזֶּה אוֹתָם חַס וְשָׁלוֹם נוֹגֵעַ בִּכְבוֹד יוֹצְרָם. וַהֲרֵי זֶה יִדְמֶה אֶל חָכָם צוֹרֵף, עָשָׂה כְּלִי בְּחָכְמָה גְּדוֹלָה וְהִרְאָה מַעֲשֵׂהוּ אֶל בְּנֵי אָדָם, וְהִתְחִיל אֶחָד מֵהֶם לְגַנּוֹתוֹ וּלְבַזּוֹתוֹ, כַּמָּה יַגִּיעַ מֵהַכַּעַס אֶל הֶחָכָם הַהוּא מִפְּנֵי שֶׁמְּבַזִּין חָכְמָתוֹ בְּהֵיוֹתָם מְבַזִּים מַעֲשֶׂה יָדָיו. וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יֵרַע בְּעֵינָיו אִם יְבַזּוּ שׁוּם בְּרִיָּה מִבְּרִיּוֹתָיו, וְזֶה שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קד, כד): "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה'". לֹא אָמַר "גָּדְלוּ" אֶלָּא "רַבּוּ" לְשׁוֹן "רַב בֵּיתוֹ" (אֶסְתֵּר א, ח) חֲשׁוּבִים מְאֹד, "כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ" , וְאַחַר שֶׁנִּטְפְּלָה חָכְמָתְךָ בָּהֶם רַבּוּ וְגָדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ, וְרָאוּי לְאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן מִתּוֹכָם חָכְמָה, לֹא בְּזָיוֹן.

הַשֵּׁנִי - יַרְגִּיל עַצְמוֹ לְהַכְנִיס אַהֲבַת בְּנֵי אָדָם בְּלִבּוֹ, וַאֲפִילּוּ הָרְשָׁעִים, כְּאִלּוּ הָיוּ אֶחָיו וְיֹתֵר מִזֶּה, עַד שֶׁיִּקְבַּע בְּלִבּוֹ אַהֲבַת בְּנֵי אָדָם כֻּלָּם, וַאֲפִלּוּ הָרְשָׁעִים יֶאֱהַב אֹתָם בְּלִבּוֹ, וְיֹאמַר, מִי יִתֵּן וְיִהְיוּ אֵלּוּ צַדִּיקִים שָׁבִים בִּתְשׁוּבָה וַיִּהְיוּ כֻּלָּם גְּדוֹלִים וּרְצוּיִים לַמָּקוֹם. כְּמַאֲמַר אוֹהֵב נֶאֱמָן לְכָל יִשְׂרָאֵל, אָמַר (בַּמִּדְבָּר יא, כט): "וּמִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים וְגוֹ'", וּבְמָה יֶאֱהַב, בְּהֵיוֹתוֹ מַזְכִּיר בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ טוֹבוֹת אֲשֶׁר בָּהֶם, וּיכַסֶּה מוּמָם וְלֹא יִסְתַּכֵּל בְּנִגְעֵיהֶם אֶלָּא בַּמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר בָּהֶם. וְיֹאמַר בְּלִבּוֹ, אִלּוּ הָיָה הֶעָנִי הַמָּאוּס הַזֶּה בַּעַל מָמוֹן רַב כַּמָּה הָיִיתִי שָׂמֵחַ בְּחָבְרָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאֲנִי שָׂמֵחַ בְּחָבְרַת פְּלוֹנִי. וַהֲרֵי זֶה, אִלּוּ יַלְבִּישׁוּהוּ הַלְּבוּשִׁים הַנָּאִים כְּמוֹ פְּלוֹנִי הֲרֵי אֵין בֵּינוֹ לְבֵינוֹ הֶבְדֵּל, אִם כֵּן לָמָּה יֵעָדֵר כְּבוֹדוֹ בְּעֵינַי, וַהֲרֵי בְּעֵינֵי ה' חָשׁוּב מִמֶּנִּי, שֶׁהוּא נָגוּעַ מְדֻכָּה עֹנִי וְיִסּוּרִים וּמְנֻקֶּה מֵעָוֹן, וְלָמָּה אֶשְׂנָא מִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹהֵב, וּבָזֶה יִהְיֶה לְבָבוֹ פָּנֶה אֶל צַד הַטּוֹב וּמַרְגִּיל עַצְמוֹ לַחְשֹׁב בְּכָל מִדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁזְּכַרְנוּ.

פרק ג

האיך ירגיל האדם עצמו במדת החכמה: הִנֵּה הַחָכְמָה הָעֶלְיוֹנָה פְּרוּשָׁה עַל כָּל הַנִּמְצָאִים כֻּלָּם, עִם הֱיוֹתָהּ נֶעֱלֶמֶת וְנִשְׂגֶּבֶת מְאֹד, וְעָלֶיהָ נֶאֱמַר (תְּהִלִּים קד, כד): "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה' כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ". כָּךְ רָאוּי לְאָדָם שֶׁתִּהְיֶה חָכְמָתוֹ מְצוּיָה בַּכֹּל וְיִהְיֶה מְלַמֵּד לְהוֹעִיל

לִבְנֵי אָדָם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי כֹּחוֹ כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל לְהַשְׁפִּיעַ עָלָיו מַחְכְּמָתוֹ יַשְׁפִּיעֵהוּ וְלֹא תַטְרִידֵהוּ סִבָּה כְּלָל.

שני פנים לחכמה: וְהִנֵּה אֶל הַחָכְמָה שְׁנֵי פָּנִים:

הַפָּן הָעֶלְיוֹן הַפּוֹנֶה אֶל הַכֶּתֶר - וְאֵין אֹתָם הַפָּנִים מִסְתַּכְּלִים לְמַטָּה אֶלָּא מְקַבְּלִים מִלְמַעְלָה.

הַפָּן הַשֵּׁנִי הַתַּחְתּוֹן פּוֹנֶה לְמַטָּה - לְהַשְׁגִּיחַ בַּסְּפִירוֹת שֶׁהִיא מִתְפַּשֶּׁטֶת בְּחָכְמָתָהּ אֱלֹהֵיהֶם.

כָּךְ יִהְיֶה אֶל הָאָדָם שְׁנֵי פָּנִים:

הַפָּן הָרִאשׁוֹן - הוּא הִתְבּוֹדְדוּתוֹ בְּקוֹנוֹ כְּדֵי לְהוֹסִיף בְּחָכְמָתוֹ וּלְתַקְּנָהּ.

הַשֵּׁנִי - לְלַמֵּד בְּנֵי אָדָם מֵאוֹתָהּ חָכְמָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִשְׁפִּיעַ עָלָיו.

וּכְמוֹ שֶׁהַחָכְמָה מַשְׁפַּעַת אֶל כָּל סְפִירָה וּסְפִירָה כְּפִי שִׁעוּרָהּ וְצָרְכָּהּ, כֵּן יַשְׁפִּיעַ בְּכָל אָדָם כְּפִי שִׁעוּר שִׂכְלוֹ אֲשֶׁר יוּכַל שְׂאֵת וְהַנֵּאוֹת אֵלָיו וְצָרְכוֹ. וְיִשָּׁמֵר מִלָּתֵת יוֹתֵר מִשִּׁעוּר שֵׂכֶל הַמַּשְׁפִּיעַ, שֶׁלֹּא תִמְשֹׁךְ מִמֶּנּוּ תַּקָּלָה, שֶׁכֵּן הַסְּפִירָה הָעֶלְיוֹנָה אֵינָהּ מוֹסֶפֶת עַל הַשִּׁעוּר הַמֻּגְבָּל בְּמִקַּבֵּל.

השגחה על צרכי אחרים: וְעוֹד מִדֶּרֶךְ הַחָכְמָה לִהְיוֹתָהּ מַשְׁגַּחַת עַל כָּל הַמְּצִיאוּת מִפְּנֵי שֶׁהִיא הַמַּחְשָׁבָה הַחוֹשֶׁבֶת עַל כָּל הַנִּמְצָאוֹת וְעֶלֶיהָ נֶאֱמַר (יְשַׁעְיָה נה, ח): "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם", וּכְתִיב (שְׁמוּאֵל ב יד, יד): "וְחָשַׁב מַחֲשָׁבוֹת לְבִלְתִּי יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח" וכתיב (ירמיה כט, יא): "כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת הַמַּחֲשָׁבֹת אֲשֶׁר אֲנִי חוֹשֵׁב עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל מַחְשְׁבוֹת שָׁלוֹם וְלֹא רָעָה לָתֵת לָכֶם אַחֲרִית תִּקְוָה". כָּךְ צָרִיךְ הָאָדָם לִהְיוֹת עֵינָיו פְּקֻחוֹת עַל הַנַּהֲגַת עַם ה' לְהוֹעִילָם, וּמַחְשְׁבוֹתָיו תִּהְיֶינָה לְקָרֵב הַנִּדָּחִים וְלַחְשֹׁב עֲלֵיהֶם מַחֲשָׁבוֹת טוֹבוֹת, כְּמוֹ שֶׁהַשֵּׂכֶל חֹשֵׁב תּוֹעֶלֶת הַנִּמְצָא כֻּלּוֹ, כָּךְ יַחְשֹׁב הוּא תּוֹעֶלֶת הַחֲבֵרִים וְיִתְיַעֵץ עֲצוֹת טוֹבוֹת עִם ה' וְעִם עַמּוֹ בִּפְרָט וּבְכָלָל, וְהַיּוֹצֵא מֵהַהַנְהָגָה הַטּוֹבָה יְנַהֲלֵהוּ אֶל הַהַנְהָגָה הַיְשָׁרָה וְיִהְיֶה לוֹ כְּמוֹ שֵׂכֶל וּמַחְשָׁבָה לְנַהֵגוֹ וּלְנַהֲלוֹ אֶל הַמִּנְהָג הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר, כַּמַּחֲשָׁבָה הָעֶלְיוֹנָה הַמְיַשֶּׁרֶת הָאָדָם הָעֶלְיוֹן.

להשפיע חיים: וְעוֹד הַחָכְמָה תְּחַיֶּה הַכֹּל כִּדְכְתִיב (קֹהֶלֶת ז, יב): "וְהַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְּעָלֶיהָ" כָּךְ יִהְיֶה הוּא מוֹרֶה חַיִּים לְכָל הָעוֹלָם וְגוֹרֵם לָהֶם חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה וְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וּמַמְצִיא לָהֶם חַיִּים. זֶה הַכְּלָל יִהְיֶה נוֹבֵעַ חַיִּים לַכֹּל.

להיות כמו אב: וְעוֹד הַחָכְמָה אָב לְכָל הַנִּמְצָאוֹת כְּדִכְתִיב (תְּהִלִּים קד, כד): "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה' כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ" וְהֵן חַיִּים וּמִתְקַיְּמִים מִשָּׁם, כָּךְ יִהְיֶה הוּא אָב לְכָל יְצוּרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּלְיִשְׂרָאֵל, עִקַּר שֶׁהֵם הַנְּשָׁמוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת הָאֲצִלוֹת מִשָּׁם, וְיִבַקֵּשׁ תָּמִיד רַחֲמִים וּבְרָכָה לָעוֹלָם, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאָב הָעֶלְיוֹן רַחֲמָן עַל בְּרוּאָיו וְיִהְיֶה תָּמִיד מִתְפַּלֵּל בְּצַרַת הַמְצֵרִים כְּאִלּוּ הָיוּ בָּנָיו מַמָּשׁ וּכְאִלּוּ הוּא יְצָרָם, שֶׁזֶּהוּ רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר הָרוֹעֶה הַנֶּאֱמָן (בַּמִּדְבָּר יא, יב): "הֶאָנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה כִּי תֹאמַר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ", וּבָזֶה יִשָּׂא אֶת כָּל עַם ה' כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק, בְּזָרוֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים, וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא, עָלוֹת יְנַהֵל, הַנִּכְחָדוֹת יִפְקֹד, הַנַּעַר יְבַקֵּשׁ, הַנִּשְׁבָּרֶת יְרַפֵּא, הַנִּצָּבָה יְכַלְכֵּל, הָאֲבֵדוֹת יַחְזִיר. וִירַחֵם עַל יִשְׂרָאֵל וְיִשָּׂא בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת מַשָּׂאָם כְּאָב הָרַחֲמָן הָעֶלְיוֹן הַסּוֹבֵל כֹּל, וְלֹא יִבּוֹל וְלֹא יִתְעַלֵּם וְלֹא יָקוּץ, וִינַהֵל לְכָל אֶחָד כְּפִי צָרְכּוֹ.

אֵלּוּ הֵן מִדּוֹת הַחָכְמָה אָב רַחֲמָן עַל בָּנִים:

לרחם על כל הנבראים: עוֹד צָרִיךְ לִהְיוֹת רַחֲמָיו פְּרוּשִׂים עַל כָּל הַנִּבְרָאִים, לֹא יְבַזֵּם וְלֹא יְאַבְּדֵם. שֶׁהֲרֵי הַחָכְמָה הָעֶלְיוֹנָה הִיא פְּרוּשָׂה עַל כָּל הַנִּבְרָאִים דּוֹמֵם וְצוֹמֵחַ וְחַי וּמְדַבֵּר. וּמִטַּעַם זֶה הֶזְהִרְנוּ מִבִּזּוּי אוֹכְלִים. וְעַל דָּבָר זֶה רָאוּי, שֶׁכְּמוֹ שֶׁהַחָכְמָה הָעֶלְיוֹנָה אֵינָהּ מְבַזֶּה שׁוּם נִמְצָא וְהַכֹּל נַעֲשָׂה מִשָּׁם כִּדְכְתִיב "כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ" , כֵּן יִהְיֶה רַחֲמֵי הָאָדָם עַל כָּל מַעֲשָׂיו יִתְבָּרַךְ. וּמִטַּעַם זֶה הָיָה עֹנֶשׁ רַבִּינוּ הַקָּדוֹשׁ עַל יְדֵי שֶׁלֹּא חָס עַל בֶּן הַבָּקָר שֶׁהָיָה מִתְחַבֵּא אֶצְלוֹ וְאָמַר לוֹ "זִיל לְכָךְ נוֹצַרְתָּ" (בָּבָא מְצִיעָא פה.) בָּאוּ לוֹ יִסּוּרִין, שֶׁהֵם מִצַּד הַדִּין שֶׁהֲרֵי הָרַחֲמִים מְגִנִּים עַל הַדִּין, וְכַאֲשֶׁר רִחֵם עַל הַחֻלְדָּה וְאָמַר "רַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו" כְּתִיב, נִצּוֹל מִן הַדִּין מִפְּנֵי שֶׁפֵּרַשׁ אוֹר הַחָכְמָה עָלָיו וְנִסְתַּלְּקוּ הַיִּסּוּרִים. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה לֹא יְבַזֶּה בְּשׁוּם נִמְצָא מִן הַנִּמְצָאִים שֶׁכֻּלָּם בְּחָכְמָה וְלֹא יַעֲקֹר הַצּוֹמֵחַ אֶלָּא לְצֹרֶךְ, וְלֹא יָמִית הַבַּעַל חַי אֶלָּא לְצוֹרֶךְ, וְיִבְרֹר לָהֶם מִיתָה יָפָה בְּסַכִּין בְּדוּקָה לְרַחֵם כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר. זֶה הַכְּלָל: הַחָכְמָה עַל כָּל הַנִּמְצָאִים שֶׁלֹּא לְחַבְּלָם תְּלוּיָה בַּחָכְמָה, זוּלָתִי לְהַעֲלוֹתָם מִמַּעֲלָה אֶל מַעֲלָה, מִצּוֹמֵחַ לְחַי, מֵחַי לְמְדַבֵּר שֶׁאָז מֻתָּר לְעָקֹר הַצּוֹמֵחַ וּלְהָמִית הַחַי - לְחוּב עַל מְנָת לְזַכּוֹת:

פרק ד

האיך ירגיל האדם עצמו במדת הבינה: **בינה היא תשובה**: וְהוּא לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה שֶׁאֵין דָּבָר חָשׁוּב כָּמוֹהָ מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְתַקֶּנֶת כָּל פְּגַם, וּכְמוֹ שֶׁדֶּרֶךְ הַבִּינָה לְמַתֵּק כָּל הַדִּינִים וּלְבַטֵּל מְרִירוּתָם, כָּךְ הָאָדָם יָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה וִיתַקֵּן כָּל פְּגָם. וּמִי שֶׁמְּהַרְהֵר תְּשׁוּבָה כָּל יָמָיו גּוֹרֵם שֶׁתְּאִיר הַבִּינָה בְּכָל יָמָיו וְנִמְצְאוּ כָּל יָמָיו בִּתְשׁוּבָה דְּהַיְנוּ לְכָלֵל עַצְמוֹ בְּבִינָה שֶׁהִיא תְּשׁוּבָה וִימֵי חַיָּיו מְעֻטָּרִים בְּסוֹד הַתְּשׁוּבָה הָעֶלְיוֹנָה. וּרְאֵה כִּי כְּמוֹ שֶׁהַתְּשׁוּבָה יֵשׁ בָּהּ שֹׁרֶשׁ כָּל הַנִּמְצָאוֹת בְּסוֹד הַיּוֹבֵל וַהֲרֵי שֹׁרֶשׁ הַחִצּוֹנִים סוֹד נָהָר דִּינוּר הַנִּכְלָל בְּקְדֻשָּׁה בְּסוֹד הַגְּבוּרוֹת נִשְׁרַשׁ שָׁם וְיִתְפַּשֵּׁט מִשָּׁם וְיִקָּרֵא הִתְפַּשְּׁטוּת חָרוֹן אַף וּבְסוֹד "וַיָּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ" (בְּרֵאשִׁית ח, כא) יַחְזֹר הַהִתְפַּשְּׁטוּת הַהוּא אֶל מְקוֹרוֹ וְיֻמְתְּקוּ הַדִּינִים וְיִשְׁקֹט הֶחָרוֹן וְיִנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה, כָּךְ הָאָדָם בְּסוֹד תְּשׁוּבָתוֹ עוֹשֶׂה סוֹד זֶה.

התשובה טובה גם לרע: שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁהַתְּשׁוּבָה טוֹבָה לְחֵלֶק הַקְּדֻשָּׁה שֶׁבָּאָדָם, אֶלָּא גַּם לְחֵלֶק הָרַע שֶׁבּוֹ, מִתְמַתֵּק כְּעֵין הַמִּדָּה הַזֹּאת. תֵּדַע שֶׁהֲרֵי קַיִן רַע הָיָה וְנֶאֱמַר לוֹ (שם ד, ז) "הֲלֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת" אַל תַּחְשֹׁב מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה מִצַּד הָרַע שֶׁאֵין לְךָ תַּקָּנָה, זֶה שֶׁקָּר. הֲלֹא אִם תֵּיטִיב וְתַשְׁרִישׁ עַצְמְךָ בְּסוֹד הַתְּשׁוּבָה שֶׁאִם תִּסְתַּלֵּק שָׁם בְּסוֹד הַטּוֹב הַמֻּשְׁרָשׁ שָׁם שֶׁכָּל מַר עֶלְיוֹן שָׁרְשׁוֹ מָתוֹק וְיָכוֹל לִכָּנֵס דֶּרֶךְ שָׁרְשׁוֹ וּלְהֵטִיב עַצְמוֹ, וְלָזֶה הַפְּעֻלּוֹת עַצְמָן מֵטִיב הָאָדָם וּזְדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת, כִּי הִנֵּה אֹתָם הַפְּעֻלּוֹת שֶׁעָשָׂה הָיוּ מְקַטְרְגוֹת מִסִּטְרָא דְּשִׂמְאלָא, שֶׁבְּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, הֲרֵי מַכְנִיס וּמַשְׁרִישׁ אוֹתָן הַפְּעֻלּוֹת לְמַעְלָה וְכָל אֹתָם הַמְּקַטְרְגִים אֵינָם מִתְבַּטְּלִים אֶלָּא מְטִיבִין עַצְמָן וּמִשְׁתָּרְשִׁים בְּקְדֻשָּׁה כְּעֵין הֲטָבַת קַיִן, וַהֲרֵי אִם קַיִן שֶׁב בִּתְשׁוּבָה וְנִתְקַן הִנֵּה זְדוֹן אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁבּוֹ הוֹלִיד אֶת קַיִן - קַיְנָא דְּמָסָאֲבוּתָא, הָיָה נֶחְשָׁב לוֹ זְכוּת, בְּסוֹד "בְּרָא מְזַכֶּה אַבָּא" (סַנְהֶדְרִין קד.). אָמְנָם לֹא רָצָה לָשׁוּב, וּלְכָךְ כָּל סִטְרָא דְּשִׂמְאלָא נִמְשַׁךְ מִשָּׁם, וְכָל עֲנָפָיו עֲתִידִין לְהִתְמַתֵּק וְהֵם שָׁבִים וּמִתְמַתְּקִים, וְהַיְנוּ מַמָּשׁ מִן הַטַּעַם שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, שֶׁהָאָדָם מַשְׁרִישׁ בְּעַצְמוֹ סוֹד הָרַע וּמְמַתְּקוֹ וּמַכְנִיסוֹ אֶל הַטּוֹב. לְפִיכָךְ הָאָדָם מְטַהֵר יֵצֶר הָרַע וּמַכְנִיסוֹ אֶל הַטּוֹב וְהוּא מִשְׁתָּרֵשׁ בִּקְדֻשָּׁה לְמַעְלָה.

וְזוֹ הִיא מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁהָאָדָם יִתְנַהֵג בָּהּ, צָרִיךְ שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם יְהַרְהֵר בָּהּ וַיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה בְּצַד מַה כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּל יָמָיו בִּתְשׁוּבָה:

פרק ה

כיצד ירגיל האדם עצמו במדת החסד: העקר - אהבת ה': עִיקַּר כְּנִיסַת הָאָדָם אֶל סוֹד הַחֶסֶד הוּא לֶאֱהֹב אֶת ה' תַּכְלִית אַהֲבָה שֶׁלֹּא יַנִּיחַ עֲבוֹדָתוֹ לְשׁוּם סִבָּה מִפְּנֵי שֶׁאֵין דָּבָר נֶאֱהָב אֶצְלוֹ כְּלָל לְעֻמַּת אַהֲבָתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְלָזֶה יִתְקַן תְּחִלָּה צְרָכֵי עֲבוֹדָתוֹ וְאַחַר כָּךְ הַמּוֹתָר יִהְיֶה לִשְׁאָר הַצְּרָכִים, וְתִהְיֶה הָאַהֲבָה הַזֹּאת תְּקוּעָה בְּלִבּוֹ בֵּין יְקַבֵּל טוֹבוֹת מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבֵין יְקַבֵּל יִסּוּרִין וְתוֹכָחוֹת יַחְשְׁבֵם לְאַהֲבָה לוֹ כְּדִכְתִיב (מִשְׁלֵי כז, ו): "נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב", וּכְדִכְתִיב (דְּבָרִים ו, ה): "וּבְכָל מְאֹדֶךָ" וּפֵרְשׁוּ (בְּרָכוֹת נד.) "בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה וְכוּ'" כְּדֵי לְכְלֹל כָּל הַמִּדּוֹת בְּחֶסֶד וְנִמְצָא סוֹד הַנְהָגָתוֹ מֵהַמַּלְכוּת וְעִם הֱיוֹת שֶׁהִיא פּוֹעֶלֶת דִּין הִיא קְשׁוּרָה בְּחֶסֶד, וְהַיְנוּ מִדַּת נַחוּם אִישׁ גַּם זוֹ שֶׁהָיָה אוֹמֵר "גַּם זוֹ לְטוֹבָה", רָצָה לְקָשְׁרָה תָּמִיד בְּצַד הַחֶסֶד הַנִּקְרָא טוֹב וְהָיָה אוֹמֵר גַּם זוֹ שֶׁנִּרְאֶה שֶׁהִיא בִּשְׂמֹאל קְשׁוּרָה בַּגְּבוּרָה אֵינוֹ אֶלָּא לְטוֹבָה הִיא קְשׁוּרָה בְּחֶסֶד וְהָיָה שָׂם דַּעְתּוֹ אֶל צַד הַטּוֹב בַּמִּדָּה הַהִיא וּמַסְתִּיר דִּינֶיהָ. וְזוֹ הִיא הַנְהָגָה גְּדוֹלָה לְהִקָּשֵׁר בְּחֶסֶד תָּמִיד.

וּבַתְּקוּנִים פֵּרְשׁוּ (בַּהַקְדָּמָה) "אֵיזֶה חָסִיד הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ". לְפִי שֶׁגְּמִילוּת חֲסָדִים שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה בַּתַּחְתּוֹנִים צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן בָּהּ הַתִּקּוּן הָעֶלְיוֹן דֶּגְמָתוֹ, וְהוּא שֶׁגּוֹמֵל חֶסֶד עִם קוֹנוֹ.

מהחסד בבני אדם ילמד החסד עם קונו: וְעַתָּה צָרִיךְ לָדַעַת כַּמָּה הֵן מִדּוֹת גְּמִילוּת חֲסָדִים בִּבְנֵי אָדָם, וְכָלָם יַעֲשֶׂה עִם קוֹנוֹ לְמַעְלָה אִם יִרְצֶה לִקָּנוֹת מִדַּת הַחֶסֶד, וְלָזֶה נֹאמַר כִּי מִדּוֹת גְּמִילוּת חֲסָדִים הֵם אֵלּוּ:

רִאשׁוֹנָה - בְּלֵדַת הָאָדָם צָרִיךְ לִגְמֹל עִמּוֹ כָּל תִּקּוּן לִמְזוֹנוֹ. אִם כֵּן יַעֲלֶה בְּדַעְתּוֹ עֵת לֵדַת הַבִּינָה - הַתִּפְאֶרֶת. וְיִהְיֶה בְּהַקְשָׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ מִצַּד הַדִּין חַס וְשָׁלוֹם, יֵצֵא הַתִּפְאֶרֶת לְצַד הַגְּבוּרוֹת וְלֵדָתָהּ בְּקֹשִׁי, צָרִיךְ לְתַקֵּן שָׁם כָּל הָאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה לֵדַת הַתִּפְאֶרֶת לְצַד הַיְמִין כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא הַוָּלָד בְּלִי מוּם כְּלָל כִּדְאָמְרִינַן "וְתוֹצִיא לָאוֹר מִשְׁפָּטֵינוּ קָדוֹשׁ" דְּהַיְנוּ שֶׁיּוֹצִיא הַתִּפְאֶרֶת מִשְׁפָּט לְצַד הָאוֹר שֶׁהוּא הַיְמִין וְיִהְיֶה קָדוֹשׁ וְנִבְדָּל מִן הַגְּבוּרוֹת, וּבָזֶה נִכְלָל הֱיוֹתוֹ מְכַוֵּן בְּמַעֲשָׂיו לְקוֹשְׁרוֹ תָּמִיד בַּחֶסֶד וּלְהוֹצִיא מִן הַבִּינָה בְּצַד הַחֶסֶד וְאָז יֵצֵא הַוָּלָד מְזֹרָז וּמְלֻבָּן וּכְמַעַט בָּזֶה נִכְלָל כָּל אַזְהָרָה שֶׁבַּתּוֹרָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יְעוֹרְרוּ הַגְּבוּרוֹת תִּגְבֹּרֶת הַדִּינִים שָׁם וְיִהְיֶה קֹשִׁי בְּלֵדָתָהּ חַס וְשָׁלוֹם.

שְׁנִיָּה - לָמוּל אֶת הַוָּלָד הַיְנוּ לַעֲשׂוֹת כְּתִקּוּנֵי מִצְוֹתָיו. שֶׁכָּל אֵיזֶה צַד קְלִפָּה וְעֶרְלָה הַמִּטַּפֶּלֶת אֶל הַיְסוֹד יָמוּל אוֹתָהּ וְיִרְדֹּף אַחַר כָּל אוֹתָם הַגּוֹרְמִים שָׁם עֶרְלָה וְיַחְזִירֵם בִּתְשׁוּבָה, בְּאֹפֶן שֶׁבְּהִיוֹתוֹ מָל אֶת עָרְלַת לְבָבָם גּוֹרֵם שֶׁיִּהְיֶה הַצַּדִּיק הָעֶלְיוֹן בְּלִי עָרְלָה וְיֵעָמֵד בְּחָזְקָה לְתַקֵּן כָּל הַדְּבָרִים הַגּוֹרְמִים שָׁם עָרְלָה, וְלָזֶה פִּנְחָס כְּשֶׁמָּל עָרְלַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל זָכָה אֶל כְּהֻנָּה מִפְּנֵי שֶׁגְּמַל חֶסֶד עִם קוֹנוֹ בְּסוֹד הַמִּילָה שֶׁמָּל הַיְסוֹד מֵאוֹתָהּ עֶרְלָה זָכָה אֶל הַחֶסֶד. וְכֵן מִזֶּה יִלְמַד אֶל כָּל שְׁאָר מִדּוֹת הַחֶסֶד.

שְׁלִישִׁית - לְבַקֵּר חוֹלִים וּלְרַפְּאוֹתָם. כָּךְ יָדוּעַ שֶׁהַשְּׁכִינָה הִיא חוֹלַת אַהֲבָה מֵהַיִּחוּד כְּדִכְתִיב (שיר השירים ב, ה) וּרְפוּאָתָהּ בְּיַד הָאָדָם לְהָבִיא לָהּ סַמָּנִים יְפִים כְּדִכְתִיב (שָׁם) "סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים" וּפֵרְשׁוּ בַּתִּקּוּנִים (דַּף לט:) שֶׁסּוֹד אֲשִׁישׁוֹת הַיְנוּ כָּל הַדְּבָרִים הַנִּקְשָׁרִים בְּמַלְכוּת, בְּאֵשׁ י' חֶסֶד, וּבְאֵשׁ ה' גְּבוּרָה, בִּשְׁנֵי זְרוֹעוֹת וְשָׁם הִיא נִסְמֶכֶת עֲלֵיהֶם וּמִי שֶׁעוֹשֶׂה זֶה סוֹמֵךְ הַחוֹלֶה בְּחָלְיוֹ.

הַשֵּׁנִי, "רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים" פֵּרוּשׁ לְקָשְׁרָה בֵּין נֶצַח וְהוֹד שֶׁשָּׁם הִיא רְפִידָתָהּ בַּהְיוֹתָהּ חִוּר וְסוּמָק כַּתַּפּוּחִים הַלָּלוּ שֶׁגַּוָּנֵיהֶם מְזוּגִים מִצַּד הַחֶסֶד. וְצָרִיךְ לְבַקְּרָהּ וְלִזְכֹּר אוֹתָהּ וּלְחַלּוֹת פָּנֶיהָ שֶׁתִּתְקַבֵּל מֵאָכָל וּמַשְׁקֶה מֵהַשֶּׁפַע הָעֶלְיוֹן שֶׁהִיא מוֹנַעַת עַצְמָהּ מִמֶּנּוּ, וַתִּקְצַר נַפְשָׁהּ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל. כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא בְּחוֹלִים הַנִּשְׁמְיִים, כָּךְ צָרִיךְ בְּחוֹלִים הָעֶלְיוֹנִים שֶׁהִיא חוֹלָה כִּדְאָמְרַן. וְהוּא חוֹלֶה דְּנָע מֵאַתְרֵיהּ - עִלְּמָא דְּאָתֵי בִּינָה, וְנָד אַבַּתְרֵהּ בְּעִלְּמָא דֵּין כְּדִכְתִיב (מִשְׁלֵי כז, ח): "כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת מִן קִנָּהּ" שֶׁהִיא הַשְּׁכִינָה "כֵּן אִישׁ נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ" , וּנְטִיר

לָהּ וְאוֹמֵי דְּלָא יְתֵיב לְאַתְרֵיהּ עַד דְּיַחֲזִיר לָהּ לְאַתְרָהּ, הִנֵּה גַּם הוּא מְחֹלָל מִפְּשָׁעֵנוּ מְדֻכָּא לְרְצוֹנוֹ מֻעָנֹתֵינוּ וּרְפוּאַת שְׁנֵיהֶם בְּיָדֵינוּ. וְרָאוּי לְבַקְּרָם וּלְהַזְמִין צָרְכֵיהֶם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת. רְבִיעִית - לָתֵת צְדָקָה לָעֲנִיִּים. וְדֶגְמָתָם יְסוֹד וּמַלְכוּת. וְהַצְּדָקָה הָרְאוּיָה אֲלֵיהֶם פֵּרְשׁוּ בַּתְּקוּנִים (תִּקּוּן י"ח, דַּף ל"ג.) לְקַיֵּם צ' אָמֵנִים ד' קְדֻשׁוֹת ק' בְּרָכוֹת ה' חֲמִשֵּׁי תוֹרָה, בְּכָל יוֹם. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה כָּל אֶחָד כְּפִי כֹּחוֹ יַמְשִׁיךְ צְדָקָה מִתִּפְאֶרֶת לָעֲנִיִּים הַלָּלוּ וְיַזְמִין אֲלֵיהֶם "לֶקֶט" מֵהַסְּפִירוֹת כֻּלָּם, "שִׁכְחָה" מִסּוֹד הָעֹמֶר הָעֶלְיוֹן שֶׁהִיא בִּינָה "וּפֵאָה" מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת עַצְמָהּ שֶׁהִיא פֵּאָה לִשְׁאָר הַמִּדּוֹת, וּכְתִיב (וַיִּקְרָא יט, י): "לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם" שֶׁאֲפִילּוּ הַתִּפְאֶרֶת גֵּר לְמַטָּה בַּמַּלְכוּת, וְצָרִיךְ לָתֵת לוֹ מֵאֵלּוּ הַתִּקּוּנִים, וְכֵן מַעֲשֵׂר עָנִי לְהַעֲלוֹת הַמַּלְכוּת שֶׁהִיא מַעֲשֵׂר אֶל הַיְסוֹד הַנִּקְרָא עָנִי וְאִם יְקַשְּׁרֶנָּהּ בַּתִּפְאֶרֶת יִתֵּן מִן הַמַּעֲשֵׂר אֶל הַגֵּר. וְכַמָּה תִּקּוּנִים נִכְלָלִים בָּזֶה.

חֲמִישִׁית - הַכְנָסַת אוֹרְחִים. הֵם הַתִּפְאֶרֶת וְהַיְסוֹד לָתֵת לָהֶם בֵּית מְנוּחָה שֶׁיָּנוּחוּ בָהּ דְּהַיְנוּ הַמַּלְכוּת, כְּיָון שֶׁהֵם הוֹלְכֵי דְּרָכִים בְּסוֹד הַגָּלוֹת לְחַזֵּר עַל אֲבֵדָתָם צָרִיךְ לְהַכְנִיסָם שָׁם. וּלְפִי הַמִּתְבָּאֵר בַּזֹּהַר (וַיֵּרָא, ח"א קטו:) שֶׁזֶּה הַמְּצָוָה מִתְקַיֶּמֶת בְּהוֹלְכֵי עַל דֶּרֶךְ שֹׂיחוֹ, שֶׁהֵם הַמִּתְגָּרְשִׁים מִבֵּיתֵיהֶם לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה שֶׁגּוֹרְמִים שֶׁיִּהְיוּ הָאוֹרְחִים עוֹסְקִים בְּצָרְכֵי הַמַּלְכוּת. וְכֵן כָּל הָעוֹשֶׂה יִחוּד אֶל הַתִּפְאֶרֶת בַּמַּלְכוּת מִבְּחִינָה אַחֶרֶת וְקוֹבֵעַ מָקוֹם לְתוֹרָתוֹ, גּוֹרֵם שֶׁהַתִּפְאֶרֶת יַעֲשֶׂה מִלּוֹנוֹ בַּמַּלְכוּת. וְכֵן פֵּרְשׁוּ בַּתִּקּוּנִים (בַּהַקְדָּמָה) וְאֶל הָאוֹרְחִים צָרִיךְ לְהָכִין אֲכִילָה שְׁתִיָּה לִוְיָה, דְּהַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהַכְנִיס הַתִּפְאֶרֶת וְהַיְסוֹד אֶל הַמַּלְכוּת וְלָתֵת לָהֶם שָׁם "אֲכִילָה" מֵעֵין "בָּאתִי לְגַנִּי אֲכַלְתִּי יַעְרִי עִם דִּבְשִׁי" (שיר השירים ה, א) שֶׁהוּא שֶׁפַע רָאוּי לְהַנְהָגָה הַתַּחְתּוֹנָה הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת מִצַּד הַגְּבוּרָה הַמְּתוּקָה. וּ"שְׁתִיָּה" מֵעֵין "שָׁתִיתִי יֵינִי עִם חָלְבִּי" שֶׁהוּא שֶׁפַע פְּנִימִי מִן הַיַּיִן הַמְּשֻׁמָּר וּמְסוֹד הֶחָלָב הַמִּתְמַתֵּק לְקַשֵּׁר הַתִּפְאֶרֶת וְהַמַּלְכוּת -יַעֲקֹב וְרָחֵל, וְהַגְּבוּרָה בְּנֶצַח אוֹ בְּהוֹד כִּי כֵן פֵּרְשׁוּ בְּרֵעְיָא מְהֵימְנָא (וַיִּקְרָא, דַּף ד.). וְהַ"לְוָיָה" לְהָבִיא עַצְמוֹ וְנִשְׁמָתוֹ שָׁם עִמָּהֶם בִּדְיוּקָן עֶלְיוֹן לְלַוּוֹתָם שָׁם. עוֹד לְהָבִיא שְׁאָר הַסְּפִירוֹת שָׁם עִמָּהֶם לַעֲשׂוֹת לָהֶם לִוְיָה טוֹבָה. וְכַמָּה דְּבָרִים נִכְלָלִים בְּתִקּוּן זֶה.

כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, יִשְׁתַּדֵּל בְּצָרְכֵי הֶדְיוֹט וִיכַוֵּן בִּרְמִיזָתוֹ וּמֻבְטָח הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה לְמַעְלָה כַּיּוֹצֵא בּוֹ אַחַר שֶׁיִּהְיֶה בָּקִי בַּסּוֹדוֹת. וּמַה טּוֹב לְהַזְכִּיר בְּפִיו רְמִיזַת כַּוָּנָתוֹ הַנְּכוֹנָה בְּשָׁעַת מַעֲשֶׂה לְקַיֵּם "בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ" (דברים ל, יד).

שִׁשִּׁית - עֵסֶק הַחַי עִם הַמֵּת. וְדָבָר זֶה הֵיאַךְ יִתְיַחֵס לְמַעְלָה קָשֶׁה מְאֹד, כִּי הוּא סוֹד הַסְּפִירוֹת שֶׁהֵם מִתַּעֲלָמוֹת וּמִסְתַּלְּקוֹת אֶל נַרְתִּיקָן לְמַעְלָה כַּמָּה צָרִיךְ לְתַקְּנָן לְהַרְחִיצָן מִכָּל חֶלְאַת עָוֹן וּלְהַלְבִּישָׁן לְבָנִים לִבּוּנֵי הַסְּפִירוֹת בְּאוֹר הַמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב, לְהִתְעַלּוֹת בְּסוֹד אֶחָד לְקָשְׁרָם לְמַעְלָה וְלָשֵׂאת אֹתָם עַל הַכָּתֵף סוֹד עִלּוּי הַסְּפִירוֹת אַחַת אֶל אֶחָת עַד

שֶׁיִּתְעַלּוּ לְמַעְלָה מֵהַכָּתֵף שֶׁהוּא תְּחִלַּת חִבּוּר הַזְּרוֹעַ בַּגּוּף, וּלְמַעְלָה מִזֶּה הוּא סוֹד הַהֶעְלֵם שֶׁאֵין הַשָּׂגָה בּוֹ. וְיכַוֵּן בְּסוֹד הַקְּבוּרָה לְפָסוּק (דְּבָרִים לד, ו): "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי" דִּמְתַרְגְּמִינַן בִּתְלֵיסַר מְכִילִין דְּרַחֲמֵי, שֶׁהֵן נוֹבְעוֹת בַּכֶּתֶר בִּבְחִינוֹתָיו הַפּוֹנוֹת לְמַטָּה לְרַחֵם בַּתַּחְתּוֹנִים, וּמִשָּׁם יַעֲלֶה הַנִּקְבָּר אֶל הָעֶדֶן הָעֶלְיוֹן חָכְמָה שֶׁבַּכֶּתֶר, וְצָרִיךְ הִתְיַשְּׁבוּת הַדַּעַת בָּזֶה מְאֹד.

שְׁבִיעִית - הַכְנָסַת כַּלָּה לְחֻפָּה. וּבָזֶה נִכְלָלִים כָּל צָרְכֵי הַיִּחוּד שֶׁכָּל הַתְּפִלּוֹת וְהַיִּחוּדִים הֵם סוֹד הַכְנָסַת כַּלָּה לַחֻפָּה, וְעִקָּרָהּ בְּסוֹד הַתְּפִלָּה מִכַּמָּה מַדְרֵגוֹת זוֹ אַחַר זוֹ: קְרֻבָּנוֹת, זְמִירוֹת, תְּפִילָה מְיֻשָּׁב שֶׁבָּהּ קְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ, אַחַר כָּךְ תְּפִלָּה מְעֻמָּד וּשְׁאָר תִּקּוּנִים הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם, הַכֹּל גְּמִילוּת חֶסֶד אֶל הֶחָתָן וְהַכַּלָּה לְפַקֵּחַ עַל צָרְכֵיהֶם, וְתִקּוּנֵי זוּוּגָם.

שְׁמִינִית - הֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. שֶׁהֵם הַתִּפְאֶרֶת וְהַיְסוֹד, לְפְעָמִים יִתְרַחֲקוּ זֶה מִזֶּה וְצָרִיךְ לְהַשְׁלִימָם וּלְתַקְּנָם שֶׁיִּהְיוּ שָׁוִים וְנִקְשָׁרִים יַחַד בְּאַהֲבָה וְחִבָּה וְזֶה עַל יְדֵי כִּשָּׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב שֶׁכַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הַיְסוֹד נוֹטֶה אֶל הַשְּׂמֹאל וְהַתִּפְאֶרֶת אֶל הַיָּמִין, אָז הֵם נֶגְדִּיִּים זֶה לָזֶה עַד שֶׁהַיְסוֹד יִטֶּה אֶל הַיָּמִין כְּמוֹהוּ, וְכַאֲשֶׁר חַס וְשָׁלוֹם יֵשׁ אֵיזֶה פְּגַם שֶׁל עָוֹן בָּעוֹלָם אָז יֵשׁ שִׂנְאָה וְנֶגְדִּיּוּת בֵּין שְׁנֵיהֶם וְאֵין יִחוּד נִקְשָׁר בֵּין הַסְּפִירוֹת כְּלָל. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יִהְיֶה גַּם כֵּן בֵּין כָּל שִׁתֵּי סְפִירוֹת שֶׁהֵם יָמִין וּשְׂמֹאל, בֵּין הַחָכְמָה וְהַבִּינָה אוֹ בֵּין הַחֶסֶד וְהַגְּבוּרָה אוֹ בֵּין הַנֶּצַח וְהַהוֹד, צָרִיךְ לְהַכְנִיס שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם וְהֵינוּ הֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְכֵן בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ דְּהֵינוּ הַיְסוֹד שָׁלוֹם בֵּין הַתִּפְאֶרֶת וּמַלְכוּת וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִדַּרְכֵי שָׁלוֹם, הוּא גְּמִילוּת חֲסָדִים לְמַעְלָה:

פרק ו

היאך ירגיל אדם עצמו במדת הגבורה: דַּע כִּי כָּל פְּעֻלּוֹת הִתְעוֹרְרוּת יֵצֶר הָרַע הֵם מַמָּשׁ מְעוֹרְרוֹת הַגְּבוּרוֹת הַחֲזָקוֹת, לְכָךְ לֹא יִתְנוֹעֵעַ יֵצֶר הָרַע שֶׁלֹּא יְעוֹרֵר גְּבוּרָה. וְהַטַּעַם שֶׁהָאָדָם נוֹצָר בִּשְׁתֵּי יְצִירוֹת יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרַע, זֶה חֶסֶד וְזֶה גְּבוּרָה, אָמְנָם פֵּרְשׁוּ בַּזֹּהַר בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (דַּף מט.) שֶׁיֵּצֶר טוֹב נִבְרָא לְאָדָם עַצְמוֹ לְצָרְכּוֹ, וְיֵצֶר הָרַע לְצָרֶךְ אִשְׁתּוֹ. רְאֵה כַּמָּה מְתוּקִים דְּבָרָיו הֲרֵי הַתִּפְאֶרֶת בַּעַל הַחֶסֶד נוֹטֶה אֶל הַיָּמִין, וְכָל הַנְהָגוֹתָיו בַּיָּמִין - יֵצֶר טוֹב. וְהַנְּקֵבָה שְׂמָאלִית וְכָל הַנְהָגוֹתֶיהָ בַּגְּבוּרָה אִם כֵּן רָאוּי שֶׁלֹּא יִתְעוֹרֵר יֵצֶר הָרַע לְתוֹעֶלֶת עַצְמוֹ שֶׁהֲרֵי מְעוֹרֵר אָדָם הָעֶלְיוֹן בַּגְּבוּרָה וּמְאַבֵּד הָעוֹלָם. אִם כֵּן כָּל מִדּוֹת שֶׁיְּעוֹרֵר הָאָדָם לְעַצְמוֹ לְצַד הַגְּבוּרָה וְיֵצֶר הָרַע פּוֹגֵם הָאָדָם הָעֶלְיוֹן, וּמִכָּאן יִרְאֶה כַּמָּה מְגֻנֶּה הַכַּעַס וְכָל כַּיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁהוּא מַגְבִּיר הַגְּבוּרוֹת הַקָּשׁוֹת, אָמְנָם יֵצֶר הָרַע צָרִיךְ לְהִיוֹת קָשׁוּר וְאָסוּר לְבִלְתִּי יִתְעוֹרֵר לְשׁוּם פְּעֻלָּה שֶׁבָּעוֹלָם מִפְּעֻלּוֹת גּוּפוֹ לֹא לְחִמּוּד בִּיאָה וְלֹא לְחֶמְדַּת מָמוֹן וְלֹא לְצַד כַּעַס וְלֹא לְצַד כָּבוֹד כְּלָל.

אָמְנָם לְצָרֵךְ אִשְׁתּוֹ יְעוֹרֵר יִצְרוֹ בְּנַחַת לְצַד הַגְּבוּרוֹת הַמְּתוּקוֹת כְּגוֹן לְהַלְבִּישָׁה, לְתַקֵּן לָהּ בַּיִת, וְיֹאמַר הֲרֵי בָּזֶה שֶׁאֲנִי מַלְבִּישָׁה אֲנִי מְתַקֵּן הַשְׁכִינָה, שֶׁהִיא מִתְקַשֶּׁטֶת בַּבִּינָה שֶׁהוּא גְּבוּרָה דְּכָלִיל כּוּלְהוּ גְּבוּרוֹת וְהֵן מִתְמַתְקוֹת בַּהֲמוֹן רַחֲמֶיהָ. לְפִיכָךְ כָּל תִּקּוּנֵי הַבַּיִת הֵם תִּקּוּנֵי הַשְׁכִינָה שֶׁהִיא מִתְמַתֶּקֶת מִצַּד יֵצֶר הָרַע הַנִּבְרָא לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנוֹ לֹא זוּלַת, לְפִיכָךְ לֹא יְכַוֵּן הָאָדָם בּוֹ שׁוּם הֲנָאָה שֶׁל כְּלוּם אֶלָּא כְּשֶׁאִשְׁתּוֹ מִתְנָאָה לְפָנָיו בְּדִירָה נָאָה יְכַוֵּן לְתַקּוּנֵי שְׁכִינָה שֶׁהִיא מִתְתַּקֶּנֶת בִּגְבוּרוֹת הַשְׁמָאלִיּוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁמִּשָּׁם הָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד. וּמִצַּד זֶה יְעוֹרֵר הַיֵּצֶר הָרַע לְאַהֲבָתָהּ, וְאָז יְכַוֵּן אֶל הַשְׁמָאל הַמִּתְעוֹרֵר לְקָרְבָה בְּסוֹד "שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי" (שִׁיר הַשִּׁירִים ח, ג) אֵינָהּ מִתְקַשֶּׁרֶת תְּחִלָּה אֶלָּא מִצַּד הַשְׂמֹאל וְאַחַר כָּךְ "וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי" יְכַוֵּן לְמַתֵּק כָּל אוֹתָם הַתִּקּוּנִים בְּיִצְרוֹ הַטּוֹב, וּלְתַקֵּן אוֹתָהּ מַמָּשׁ לְשַׂמְּחָהּ בִּדְבַר מִצְוָה לֶשֶׁם הַיִּחוּד עֶלְיוֹן הֲרֵי הַמְתִּיק כָּל הַגְּבוּרוֹת וְתִקְנָם בִּימִין, וֶדֶרֶךְ זֶה יִהְיֶה לְכָל מִינֵי חֶמְדָּה הַבָּאִים מִצַּד יֵצֶר הָרַע יִהְיֶה עִקָּרָם לְתִקּוּנֵי הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הוֹכִיחַ ה' לוֹ לְעֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ, וְיַהֲפֹךְ כּוּלָּם אַחַר כָּךְ לַעֲבוֹדַת ה', לְקָשְׁרָם בַּיָּמִין:

פרק ז

היאך ירגיל האדם עצמו במדות התפארת: אֵין סָפֵק שֶׁמִּדַּת הַתִּפְאֶרֶת הוּא הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה, אָמְנָם צָרִיךְ זְהִירוּת גָּדוֹל שֶׁלֹּא יִתְגָּאֶה אָדָם בְּדִבְרֵי תוֹרָה שֶׁלֹּא יִגְרֹם רָעָה גְּדוֹלָה, שֶׁהֲרֵי כְּמוֹ שֶׁהוּא מִתְגָּאֶה כָּךְ גּוֹרֵם שֶׁמִּדַּת הַתִּפְאֶרֶת שֶׁהִיא הַתּוֹרָה תִּתְגָּאֶה וְתִסְתַּלֵּק לְמַעְלָה חַס וְשָׁלוֹם אֶלָּא כָּל הַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי תוֹרָה גּוֹרֵם אֶל הַתִּפְאֶרֶת שֶׁתֵּרֵד וְתַשְׁפִּיל עַצְמָהּ לְהַשְׁפִּיעַ לַמַּלְכוּת. וַהֲרֵי לְמַטָּה מֵהַתִּפְאֶרֶת אַרְבַּע סְפִירוֹת וְלָהֶן שָׁלֹשׁ מִדּוֹת:

רִאשׁוֹנָה - הַמִּתְגָּאֶה עַל תַּלְמִידִים גּוֹרֵם שֶׁהַתִּפְאֶרֶת יִתְגָּאֶה וְיִתְעַלֶּה מֵעַל נָצַח וְהוֹד שֶׁהֵם לְמַדֵּי ה' תַּלְמִידֵי הַתִּפְאֶרֶת, וְהַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ וּמְלַמְּדָהּ בְּאַהֲבָה, גַּם הַתִּפְאֶרֶת יַשְׁפִּיל עַצְמוֹ אֶל תַּלְמִידָיו וַיַּשְׁפִּיעֵם, לְפִיכָךְ יִהְיֶה הָאָדָם נוֹחַ לְתַלְמִידָיו וִילַמְּדֵם כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׂאֵת, וְהַתִּפְאֶרֶת בִּזְכוּתוֹ יַשְׁפִּיעַ בְּלִמּוּדֵי ה' כְּפִי בְּחִינָתָם הָרְאוּיָה אֲלֵיהֶם.

שֵׁנִית - הַמִּתְגָּאֶה בְּתוֹרָתוֹ עַל הֶעָנִי וּמְבַזֶּה אוֹתוֹ, כְּהַהוּא עוּבְדָא דְּאֵלִיָּהוּ שֶׁנִּדְמֶה לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר כְּעָנִי מְכֹעָר, נִבְזֶה וְנִמְאָס, לְהַכְשִׁילוֹ, שֶׁזָּחָה דַּעְתּוֹ עָלָיו וְגִנָּה אֶת הֶעָנִי וְהוּא הוֹכִיחַ עַל פָּנָיו מוּמוֹ (תַּעֲנִית כ.), כִּי הַמִּתְגָּאֶה עַל הֶעָנִי גּוֹרֵם שֶׁהַתִּפְאֶרֶת יִתְגָּאֶה עַל הַיְסוֹד וְלֹא יַשְׁפִּיעַ בּוֹ, וְאִם תִּהְיֶה דַּעְתּוֹ שֶׁל חָכָם מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו עִם הֶעָנִי אָז הַתִּפְאֶרֶת יַשְׁפִּיעַ בַּיְסוֹד. לְפִיכָךְ יֵחָשֵׁב הֶעָנִי מְאֹד אֵצֶל הֶחָכָם וִיקָרְבֵהוּ, וְכָךְ יֵחָשֵׁב לְמַעְלָה הַיְסוֹד אֵצֶל הַתִּפְאֶרֶת וְיִתְקַשֵּׁר בּוֹ.

שְׁלִישִׁית - הַמִּתְנָאֶה בְּתוֹרָתוֹ עַל עֲמָא דְאַרְעָא שֶׁהוּא כְּלַל עִם ה', גּוֹרֵם שֶׁהַתִּפְאֶרֶת יִתְנָאֶה מֵעַל הַמַּלְכוּת וְלֹא יַשְׁפִּיעַ בָּהּ אֶלָּא יִהְיֶה דִּיעָתוֹ מְעֹרֶבֶת עִם הַבְּרִיּוֹת וְכָל עַם הַיִּשּׁוּב חֲשׁוּבִים לְפָנָיו, מִפְּנֵי שֶׁהֵם לְמַטָּה בְּסוֹד הָאָרֶץ וְחַס וְשָׁלוֹם אִם קוֹרֵא אֹתָם חֲמוֹרִים מוֹרִידָם אֶל הַקְּלִפּוֹת לְכָךְ לֹא יִזְכֶּה לְבֵן שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ אוֹר תּוֹרָה כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (נְדָרִים פא.). אֱלֹה יִתְנַהֵג עִמָּהֶם בְּנַחַת עַל פִּי דַרְכָּם, כְּעֵין הַתִּפְאֶרֶת שֶׁהוּא מַשְׁפִּיעַ לַמַּלְכוּת וּמַנְהִיגָה כְּפִי עֲנִיּוּת דִּיעָתָהּ, כִּי דַּיְעָתָן שֶׁל נָשִׁים קַלָּה (שַׁבָּת לג:) וּבִכְלַל זֶה שֶׁלֹּא יִתְנָאֶה עַל כָּל חֲלוּשֵׁי הַדַּעַת שֶׁהֵם בִּכְלַל עֲפַר הָאָרֶץ. וּמִפְּנֵי זֶה הַקַּדְמוֹנִים לֹא הָיוּ מִתְנָאִים בַּתּוֹרָה כְּעוּבְדָּא דְּרַב הַמְנוּנָא בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (דַּף ז.) וּכְעוּבְדָּא דְּרַבִּי חַנַּאי (זֹהַר חֶלֶק א' דַּף קנח.) וּבְתִקּוּנִים (סוֹף תִּקּוּן כ"ו, דַּף ע"ב, ב) הַהוּא סָבָא דְּבָעוּ לְנַשְּׁקָא לֵיהּ פָּרַח, שֶׁלֹּא הָיָה רוֹצֶה לְהִתְנָאוֹת בְּדִבְרֵי תוֹרָה.

עוֹד יִהְיֶה רָגִיל בִּהְיוֹתוֹ נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּדִבְרֵי תוֹרָה לְכַוֵּן אֶל תִּקּוּנֵי שְׁכִינָה לְתַקְּנָהּ וּלְקַשְּׁטָהּ אֶל הַתִּפְאֶרֶת דְּהַיְנוּ הֲלָכָה אֶל הָאֱמֶת, וְזֶהוּ מַחְלֹקֶת לְשֵׁם שָׁמַיִם דְּהַיְנוּ חֶסֶד וּגְבוּרָה לָבֹא אֶל הַתִּפְאֶרֶת - שָׁמַיִם, לְהַסְכִּים הֲלָכָה עִמּוֹ. וְכָל מַחְלֹקֶת שֶׁיֵּצֵא מִן הַשּׁוּרָה הַזֹּאת יִבָּדֵל מִמֶּנּוּ כִּי לֹא יִרְצֶה הַתִּפְאֶרֶת לְהִתְאַחֵז בַּחוּץ אֲפִלּוּ שֶׁיִּהְיֶה בְּדִבְרֵי תוֹרָה, אִם הוּא לְקַנְטֵר סוֹפָהּ גֵּיהִנֹּם חַס וְשָׁלוֹם, וְאֵין לְךָ מַחְלֹקֶת שֶׁלֹּא יִפְּגֹם הַתִּפְאֶרֶת אֶלָּא מַחְלֹקֶת הַתּוֹרָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁכָּל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם וְאַהֲבָה בְּסוֹפָהּ.

וְהָאוֹכֵל הֲנָאוֹת מִדִּבְרֵי תוֹרָה פּוֹגֵם בַּמִּדָּה הַזֹּאת שֶׁהִיא קֹדֶשׁ וּמוֹצִיאָהּ אֶל דִּבְרֵי חוֹל, וְכַאֲשֶׁר יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה לַהֲנָאַת גְּבוֹהַּ אֲשֶׁרֵי חֶלְקוֹ. וְעִקַּר הַכֹּל הוּא לְצָרֵף דַּיְעָתוֹ בְּמִבְחַן הַמַּחְשָׁבָה וּלְפַשְׁפֵּשׁ בְּעַצְמוֹ דֶּרֶךְ מַשָּׂא וּמַתָּן אִם יִמְצָא שֵׁמֶץ עֲרָוַת דָּבָר יַחֲזֹר בּוֹ, וּלְעוֹלָם יוֹדֶה עַל הָאֱמֶת, כְּדֵי שֶׁיִּמְצֵא שָׁם הַתִּפְאֶרֶת מִדַּת אֱמֶת:

פרק ח

הֵיאַךְ יִרְגִּיל הָאָדָם עַצְמוֹ בְּמִדּוֹת נִצְחַ הוֹד יְסוֹד: תִּקּוּנֵי הַנֶּצַח וְהַהוֹד בִּכְלָלוֹת: וְאוּלָם בְּתִקּוּנֵי הַנֶּצַח וְהַהוֹד, קְצָתָם מְשֻׁתָּפִים לִשְׁנֵיהֶם וּקְצָתָם מְיֻחָדִים כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ.

וְהִנֵּה רְאשׁוֹנָה צָרִיךְ לְסַיֵּעַ לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה וּלְהַחֲזִיקָם אִם בְּמָמוֹנוֹ אוֹ בְּמַעֲשֵׂהוּ לְהַזְמִין לָהֶם צָרְכֵי שִׁמּוּשׁ וְהַזְמָנַת מָזוֹן וַהֲפָקַת כָּל רְצוֹנָם שֶׁלֹּא יִתְבַּטְּלוּ מִדִּבְרֵי תוֹרָה וּלְהַזָּהֵר שֶׁלֹּא לְגַנּוֹת תַּלְמִידָם שֶׁלֹּא יִתְרַפּוּ מֵעֵסֶק הַתּוֹרָה, אֶלָּא לְכַבְּדָם וּלְהַלֵּל מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים כְּדֵי שֶׁיִּתְחַזְּקוּ בַּעֲבוֹדָה, וּלְהַזְמִין לָהֶם סְפָרִים צֹרֶךְ עִסְקָם וּבֵית מִדְרָשׁ, וְכָל כַּיּוֹצֵא, שֶׁהוּא חִזּוּק וְסַעַד לְעוֹסְקֵי הַתּוֹרָה. הַכֹּל תָּלוּי בִּשְׁתֵּי מִדּוֹת הַלָּלוּ כָּל אֶחָד כְּפִי כֹּחוֹ הַמַּעֲט הוּא אִם רָב. סוֹף דָּבָר כָּל מַה שֶּׁיַּרְבֶּה בָּזֶה לְכַבֵּד הַתּוֹרָה וּלְהַחֲזִיק בְּדִבּוּר בְּגוּפוֹ וּבְמָמוֹנוֹ וּלְעוֹרֵר

לֵב הַבְּרִיּוֹת אֶל הַתּוֹרָה שֶׁיִּתְחַזְּקוּ בָהּ, הַכֹּל נֶאֱחָז וְנִשְׁרָשׁ בִּשְׁתֵּי סְפִירוֹת אֵלֶּה, מִפְּנֵי שֶׁהֵם נִקְרָאִים מַחְזִיקִים בָּהּ וְתוֹמְכֶיהָ.

עוֹד צָרִיךְ הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה שֶׁיִּלְמֹד מִכָּל אָדָם כְּדִכְתִיב (תְּהִלִּים קיט, צט): "מִכֹּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי", כִּי אֵין הַתּוֹרָה מִשְׁתַּלֶּמֶת אֵצֶל רַב אֶחָד, וְכֵיוָן שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה תַּלְמִיד לַכֹּל זוֹכֶה לִהְיוֹת מֶרְכָּבָה אֶל נָצַח וְהוֹד לְמוּדֵי ה' וְהַמַּשְׁפִּיעַ אֵלָיו תּוֹרָה הוּא בְּמַדְרֵגַת תִּפְאֶרֶת. וַהֲרֵי בִּהְיוֹתוֹ יֹשֵׁב וְלוֹמֵד זוֹכֶה אֶל הַתִּפְאֶרֶת שֶׁיַּשְׁפִּיעַ בְּנֶצַח וְהוֹד וְהוּא בְּמַדְרֵגָתָם מַמָּשׁ.

נצח והוד בפרטות: וְהִנֵּה בִּהְיוֹתוֹ לוֹמֵד מִקְרָא שֶׁהוּא מִן הַיָּמִין יֵשׁ לוֹ יַחַס פְּרָטִי אֶל הַנֵּצַח, וּבִהְיוֹתוֹ לוֹמֵד מִשְׁנָה שֶׁהִיא מִן הַשְּׂמֹאל יֵשׁ לוֹ יַחַס פְּרָטִי אֶל הַהוֹד, וְהַגְּמָרָא הַכְּלוּלָה בַּכֹּל שֶׁמַּבִיא רְאָיָה לְדִינֵי הַמִּשְׁנָה מִן הַכָּתוּב הֲרֵי זֶה תִּקּוּן לִשְׁנֵיהֶם יָחַד.

תקוני היסוד: וְאוּלָם הַאֵיךְ יַרְגִּיל הָאָדָם עַצְמוֹ בְּמִדַּת הַיְסוֹד, צָרִיךְ הָאָדָם לְהַזְהֵר מְאֹד מֵהַדִּבּוּר הַמַּבִיא לִידֵי הִרְהוּר כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי קֶרִי, אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יְדַבֵּר נְבָלָה אֶלָּא אֲפִילּוּ דִּבּוּר טָהוֹר הַמַּבִיא לִידֵי הִרְהוּר רָאוּי לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ, וַהֲכִי דָּיֵק לִישָׁנָא דִּקְרָא (קֹהֶלֶת ה, ה): "אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ" הַזְהִיר שֶׁלֹּא יִתֵּן פִּיו בְּדִבּוּר שֶׁמַּבִיא לְהַחֲטִיא בְּשַׂר קָדֶשׁ אוֹת בְּרִית - בְּקֶרִי. וּכְתִיב "לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים" וְגוֹ', וְאִם הוּא נִבְלוּת הַפֶּה, מַאי לַחֲטִיא, הֲרֵי הוּא בְּעַצְמוֹ חֵטְא, אֶלָּא אֲפִילּוּ שֶׁהַדִּבּוּר לֹא יִהְיֶה חֵטְא אֶלָּא דִּבּוּר טָהוֹר, אִם מֵבִיא לִידֵי הִרְהוּר צָרִיךְ לְהִזָּהֵר מִמֶּנּוּ, וְלָזֶה אָמַר "לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ לָמָּה יִקְצֹף", יִרְצֶה אַחַר שֶׁמַּחְטִיא יִקְצֹף עַל אוֹתוֹ קוֹל אֲפִילּוּ שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר, כִּי עַל יְדֵי פְּעָלָה רָעָה הַנִּמְשֶׁכֶת מִמֶּנּוּ, חָזַר הַקּוֹל וְהַדִּבּוּר רָע. כָּל כָּךְ צָרִיךְ זְהִירוּת לְאוֹת בְּרִית, שֶׁלֹּא לְהַרְהֵר וְלֹא יַשְׁחִית.

וְעוֹד צָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁהַיְסוֹד הוּא אוֹת בְּרִית הַקֶּשֶׁת, וְהַקֶּשֶׁת אֵינָהּ דְּרוּכָה לְמַעְלָה אֶלָּא לְשַׁלַּח חִצִּים לְמִדַּת הַמַּלְכוּת שֶׁהִיא מַטָּרָה לַחֵץ, שׁוֹמֶרֶת הַטִּפָּה הַיּוֹרֶה כְּחֵץ לַעֲשׂוֹת עֻנָּף וְלָשֵׂאת פֶּרִי, וּכְשֵׁם שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא יִדְרֹךְ הַקֶּשֶׁת הָעֶלְיוֹן אֶלָּא לְנֹכַח הַמַּטָּרָה הַנִּזְכֶּרֶת, כָּךְ הָאָדָם לֹא יִדְרֹךְ הַקֶּשֶׁת וְלֹא יַקְשֶׁה עַצְמוֹ בְּשׁוּם צַד, אֶלָּא לְנֹכַח הַמַּטָּרָה הָרְאוּיָה, שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ בְּטָהֳרָתָהּ שֶׁהוּא עֵת הַזִּווּג וְלֹא יוֹתֵר מִזֶּה, יִפְגֹּם הַמִּדָּה הַזֹּאת חַס וְשָׁלוֹם וּמְאֹד מְאֹד צָרִיךְ זְהִירוּת, וְעִקַּר הַשְּׁמִירָה בִּהְיוֹתוֹ שׁוֹמֵר עַצְמוֹ מִן הַהִרְהוּר.

פרק ט

היאך ירגיל האדם עצמו במדות המלכות: להשפיל את עצמו: רְאשׁוֹנָה לְכֻלָּן שֶׁלֹּא יִתְגָּאֶה לִבּוֹ בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ, וְיָשִׂים עַצְמוֹ תָּמִיד כְּעָנִי וְיַעֲמִיד עַצְמוֹ לִפְנֵי קוֹנוֹ כְּדַל שׁוֹאֵל וּמִתְחַנֵּן. וּלְהַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּמִדָּה זוֹ אֲפִלּוּ שֶׁיִּהְיֶה עָשִׁיר יַחְשֹׁב שֶׁאֵין דָּבֵק עִמּוֹ מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ מְאוּמָה

וְהוּא נֶעֱזָב צָרִיךְ לְרַחֲמֵי הַבּוֹרֵא תָּמִיד, שֶׁאֵין לוֹ כָּל דָּבָר אֶלָּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר אֹכַל, וַיַּכְנִיעַ לְבָבוֹ וַיַּעֲנִי עַצְמוֹ, וּמַה גַּם בְּעֵת תְּפִלּוֹתָיו שֶׁזּוֹ סְגֻלָּה נִפְלָאָה, וּלְהֶפֶךְ מִזֶּה נֶאֱמַר (דְּבָרִים ח, יד): "וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ" שֶׁהַשִּׂכְחָה הַחִצוֹנִית מְצוּיָה שָׁם. וְדָוִד הִתְנַהֵג בְּמִדָּה זוֹ הַרְבֵּה שֶׁאָמַר (תְּהִלִּים כה, טז): "כִּי יָחִיד וְעָנִי אָנִי", שֶׁהֲרֵי כָּל אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ כָּל אֶחָד וְאֶחָד צָרִיךְ לְהֶעָזֵר לְעַצְמוֹ, מַה כֻּלָּם אֵלָיו אֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו מַה יִּעִילוּהוּ בְּהָיוֹתוֹ נִשְׁפָּט לִפְנֵי הַבּוֹרֵא אוֹ בְּעֵת סִלּוּק נִשְׁמָתוֹ, כְּלוּם יְלַוּוּהוּ אֶלָּא עַד קִבְרוֹ. מָה הֵם לוֹ בְּעֵת דִּינָיו מִפֻּתָּח הַקֶּבֶר וְאֵילַךְ, לְפִיכָךְ יַשְׁפִּיל וִיתַקֵּן עַצְמוֹ בְּסוֹד הַמִּדָּה הַזֹּאת.

לצאת לגלות: עוֹד שְׁנַיָּה פֵּרְשׁוּ בְּסֵפֶר הַזֹּהַר (וַיַּקְהֵל, קצ"ח:) וְהִיא חֻשּׁוּבָה מְאֹד, יִגְלֶה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם לְשֵׁם שָׁמַיִם, וּבָזֶה יֵעָשֶׂה מֶרְכָּבָה אֶל הַשְּׁכִינָה הַגּוֹלָה. וִידַמֶּה עַצְמוֹ הֲרֵי אֲנִי גָּלִיתִי וַהֲרֵי כְּלֵי תַּשְׁמִישֵׁי עִמִּי, מַה יֵּעָשֶׂה כְּבוֹד גָּבוֹהַּ שֶׁגָּלְתָה שְׁכִינָה וְכֵלֶיהָ אֵינָם עִמָּהּ, שֶׁחָסְרוּ בְּסִבַּת הַגָּלוּת. וְלָזֶה יְמַעֵט בְּכֵלָיו בְּכָל יָכְלְתּוֹ כְּדִכְתִיב (יִרְמְיָה מו, יט): "כְּלֵי גוֹלָה עֲשִׂי לָךְ" וַיַּכְנִיעַ לְבָבוֹ בַּגּוֹלָה וְיִתְקַשֵּׁר בַּתּוֹרָה, וְאָז שְׁכִינָה עִמּוֹ, וַיַּעֲשֶׂה לְעַצְמוֹ גֵּרוּשִׁין וְיִתְגָּרֵשׁ מִבֵּית מְנֻחָתוֹ תָּמִיד כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיוּ מִתְגָּרְשִׁים רַבִּי שִׁמְעוֹן וַחֲבֵרָיו וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. וּמַה גַּם אִם יְכַתֵּת רַגְלָיו מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּלִי סוּס וֶרֶכֶב, עָלָיו נֶאֱמַר (תְּהִלִּים קמו, ה): "שִׂבְרוֹ עַל ה' אֱלֹהָיו", וּפֵרְשׁוּ בוֹ (שָׁם עַמּוּד א') לְשׁוֹן שֶׁבֶר שֶׁהוּא מְשַׁבֵּר גּוּפוֹ לִכְבוֹד גְּבוֹהַּ.

ליראה את השם: עוֹד מִמִּדַּת הַמַּלְכוּת מִדָּה חֻשּׁוּבָה מְאֹד, שַׁעַר הָעֲבוֹדָה כֻּלָּהּ, וְהִיא לְיִרְאָה אֶת ה' הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא. וְהִנֵּה הַיִּרְאָה מְסֻכֶּנֶת מְאֹד לִפְגָם וּלְהִכָּנֵס בָּהּ הַחִצוֹנִים שֶׁהֲרֵי אִם הוּא יֵרֵא מִן הַיִּסּוּרִים אוֹ מִן הַמִּיתָה אוֹ מִגֵּיהִנֹּם, הֲרֵי זוֹ יִרְאַת הַחִצוֹנִים, שֶׁכָּל פְּעֻלּוֹת אֵלּוּ מִן הַחִצוֹנִים, אָמְנָם הַיִּרְאָה הָעִקָּרִית לְיִרְאָה אֶת ה'. וְהוּא שֶׁיַּחְשֹׁב בַּשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים:

הָאֶחָד - לִהְיוֹת גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל יוֹצֵר הַכֹּל עַל כָּל נִמְצָא

וַהֲרֵי הָאָדָם יֵרֵא מִן הָאֲרִי, מִן הַדֹּב, מִן הָאַנָּס, מִן הָאֵשׁ, מִן ה מַפֹּלֶת, וְאֵלּוּ הֵם שְׁלוּחִים קְטַנִּים, וְלָמָּה לֹא יִירָא מִן הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְיִהְיֶה פַּחֲדוֹ עַל פָּנָיו מִגְּדֻלָּתוֹ, וְיֹאמַר הֵיאַךְ יֶחֱטָא הָאָדָם הַנִּבְזֶה לְאָדוֹן רַב כָּזֶה וַהֲרֵי אִלּוּ הָיָה דֹּב יֹאכְלֵהוּ, וְאִלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹבֵל ע�ֻלְבּוֹן, מִפְּנֵי זֶה לֹא יִירָא מִפַּחֲדוֹ וּגְדֻלָּתוֹ.

הַשֵּׁנִי - כַּאֲשֶׁר יְדַמֶּה הַשְׁגָּחָתוֹ תָּמִיד שֶׁהוּא צוֹפֶה וּמַבִּיט בּוֹ

וַהֲרֵי הָעֶבֶד יֵרֵא מֵרִבּוֹ תָּמִיד בִּהְיוֹתוֹ לְפָנָיו, וְהָאָדָם תָּמִיד לִפְנֵי הַבּוֹרֵא וְעֵינוֹ פְּקוּחָה עַל כָּל דְּרָכָיו, יִירָא וְיִפְחַד הֵיאַךְ יִרְאֶנּוּ מְבַטֵּל מִצְוֹתָיו.

הַשְּׁלִישִׁי - הֱיוֹתוֹ שׂוֹרֵשׁ כָּל הַנִּשְׁמוֹת

וְכֻלָּן מֻשְׁרָשׁוֹת בִּסְפִירוֹתָיו, וְהַחוֹטֵא פּוֹגֵם הֵיכָלוֹ, וְלָמָּה לֹא יִירָא הֵיאַךְ יִהְיֶה הֵיכַל הַמֶּלֶךְ מְלֻכְלָךְ מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים.

הָרְבִיעִי - יִרְאָה שֶׁפְּגַם מַעֲשָׂיו הֵם דּוֹחִים שְׁכִינָה מִלְמַעְלָה

וְיִירָא הֵיאַךְ יִגְרֹם הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת לְהַפְרִיד חֵשֶׁק הַמֶּלֶךְ מִן הַמַּלְכָּה, וְהַיִּרְאָה שֶׁהִיא כַּיּוֹצֵא בָּזֶה הִיא יִרְאָה הַמְיֻשֶּׁרֶת הָאָדָם אֶל תִּקּוּן הַמִּדָּה הַזֹּאת וְהוּא דָּבֵק בָּהּ.

לעשות שהשכינה תדבק בו על ידי ההתנהגות עם אשתו: עוֹד זְהִירוּת הָרִבֵּה צָרִיךְ לִקַּח הָאָדָם לְעַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת שֶׁתִּהְיֶה שְׁכִינָה דְּבֵקָה עִמּוֹ וְלֹא תִפָּרֵד מִמֶּנּוּ, וְהִנֵּה הָאָדָם בְּעוֹד שֶׁלֹּא נָשָׂא אִשָּׁה פְּשִׁיטָא שֶׁאֵין עִמּוֹ שְׁכִינָה כְּלָל כִּי עִקַּר שְׁכִינָה לָאָדָם מִצַּד הַנְּקֵבָה, וְהָאָדָם עוֹמֵד בֵּין שְׁתֵּי הַנְּקֵבוֹת, נְקֵבָה תַּחְתּוֹנָה גַּשְׁמִית שֶׁהִיא נוֹטֶלֶת מִמֶּנּוּ שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, וְהַשְׁכִינָה הָעוֹמֶדֶת עָלָיו לְבָרְכוֹ בְּכֻלָּם שֶׁיִּתֵּן וְיַחְזֹר וְיִתֵּן לְאִשָּׁת בְּרִיתוֹ כְּעִנְיַן הַתִּפְאֶרֶת שֶׁהוּא עוֹמֵד בֵּין שְׁתֵּי הַנְּקֵבוֹת, אִמָּא עִילָּאָה לְהַשְׁפִּיעַ לוֹ כָּל הַצָּרְךָ, וְאִמָּא תַּתָּאָה לְקַבֵּל מֶמֶּנּוּ שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, חֶסֶד דִּין רַחֲמִים כַּנּוֹדָע.וְלֹא תָבֹא אֵלָיו שְׁכִינָה אִם לֹא יְדֻמֶּה אֶל מְצִיאוּת הָעֶלְיוֹן.

וְהִנֵּה לְפָעָמִים הָאָדָם פּוֹרֵשׁ מֵאִשְׁתּוֹ לְאַחַת מִשְּׁלֹשָׁה סִבּוֹת:

הָא' - לְהָיוֹתָהּ נִדָּה.

הַב' - שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבוֹדֵל מִמֶּנָּהּ כָּל יְמֵי הַחֹל.

הַג' - שֶׁהוּא הוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹמֵר עַצְמוֹ מִן הַחֵטְא.

וּבְזֶמַנִּים אֵלּוּ הַשְׁכִינָה דְּבֵקָה וּקְשׁוּרָה עִמּוֹ וְאֵינָהּ מַנַּחַת אוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה נֶעֱזָב וְנִפְרָד, אֶלָּא לְעוֹלָם אָדָם שָׁלֵם זָכָר וּנְקֵבָה, וַהֲרֵי שְׁכִינָה מְזַוֶּגֶת לוֹ, צָרִיךְ אָדָם לְזַהֵר שֶׁלֹּא תִפָּרֵד שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ בְּהִיוֹתוֹ יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, וִיהִיֶה זָרִיז וְנִשְׂכָּר לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ וְלֶאֱחֹז בַּתּוֹרָה, שֶׁבְּסִבָּה זוֹ שְׁכִינָה שֶׁהִיא שְׁמִירַת הַדֶּרֶךְ, עוֹמֶדֶת לוֹ תָּמִיד בְּהִיוֹתוֹ זָהִיר מִן הַחֵטְא וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה. וְכֵן בִּהְיוֹת אִשְׁתּוֹ נִדָּה שְׁכִינָה עוֹמֶדֶת לוֹ כְּשֶׁשּׁוֹמֵר הַנִּדָּה כָּרָאוּי. אַחַר כָּךְ בְּלֵיל טְהֳרָתָהּ אוֹ בְּלֵיל שַׁבָּת אוֹ בְּבֹאוֹ מִן הַדֶּרֶךְ, כָּל אֶחָד מֵהֶן זְמַן בְּעִילַת מִצְוָה הוּא. וּשְׁכִינָה תָּמִיד נִפְתַּחַת לְמַעְלָה לְקַבֵּל נְשָׁמוֹת קְדוֹשׁוֹת, גַּם אִשְׁתּוֹ רָאוּי לִפְקֹד אוֹתָהּ וּבָזֶה שְׁכִינָה תָּמִיד עִמּוֹ, כֵּן פֵּרֵשׁ בַּזֹּהַר בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (דַּף מ"ט.). הַפְקִידָה לְאִשְׁתּוֹ צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה דַּוְקָא בִּזְמַן שֶׁהַשְׁכִינָה בִּמְקוֹמָהּ, דְּהַיְנוּ כְּשֶׁהִיא בֵּין שְׁתֵּי זְרוֹעוֹת. אָמְנָם בִּזְמַן צָרַת הַצִּבּוּר שֶׁאֵין הַשְׁכִינָה בֵּין שְׁתֵּי זְרוֹעוֹת, אָסוּר. וְכֵן פֵּרְשׁוּ בַּתִּקּוּנִים פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (תִּקּוּן ס"ט).

לתקן המדות כלם ולקבל על מצות: הָרוֹצֶה לְהִזְדַּוֵּג עִם בַּת הַמֶּלֶךְ וְשֶׁלֹּא תִפָּרֵד מִמֶּנּוּ לְעוֹלָם צָרִיךְ תְּחִלָּה שֶׁיְקַשֵּׁט עַצְמוֹ בְּכָל מִינֵי קִשּׁוּטִים וּמַלְבּוּשִׁים נָאִים וְהֵם תִּקּוּנֵי הַמִּדּוֹת הַנִּזְכָּרוֹת כֻּלָּם. וְאַחַר שֶׁתִּתַּקֵּן עַצְמוֹ בְּתִקּוּנֶיהָ יְכַוֵּן לְקַבְּלָהּ עָלָיו בִּהְיוֹתוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְנוֹשֵׂא

עֹל מִצְוֹת בְּסוֹד כַּוָּנַת הַיִּחוּד תָּמִיד, וּמְיַד הִיא נִשֵּׂאת לוֹ וְאֵינָהּ פּוֹרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ. וְזֶה בְּתָנַאי שֶׁיְּטַהֵר וִיקַדֵּשׁ עַצְמוֹ, וְאַחַר שֶׁהוּא טָהוֹר וְקָדוֹשׁ יְכַוֵּן לְקַיֵּם לָהּ שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁחַיָּב הָאָדָם לְאִשְׁתּוֹ:

הָאַחַת - לְהַשְׁפִּיעַ לָהּ בְּכָל מַעֲשָׂיו שֶׁפַע מִן הַיְמִין - מְזוֹנָהּ .

הַשְּׁנִיָּה - לְכַסּוֹת עָלֶיהָ מִצַּד הַגְּבוּרָה. שֶׁלֹּא יִשְׁלְטוּ בָהּ הַחִצוֹנִים שֶׁלֹּא יִהְיֶה צַד יֵצֶר הָרַע בְּעֵסֶק מִצְוֹתָיו, כְּגוֹן לַהֲנָאַת הַגּוּף וּלְתִקְוֹת הַכָּבוֹד הַמְּדֻמֶּה וְכַיּוֹצֵא, שֶׁיֵּצֶר הָרַע מָצוּי בְּאוֹתָהּ מִצְוָה וְהִיא בּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֶרְוָ"ה, אִם כֵּן צָרִיךְ לְכַסּוֹת הָעֶרְוָה וּלְהַסְתִּירָהּ תָּמִיד שֶׁלֹּא יִשְׁלֹט בָּהּ. כֵּיצַד, כָּל מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם בְּלִי חֵלֶק לְיֵצֶר הָרַע. וְכֵן תְּפִלִּין וְצִיצִית הֵם מְגִנִּים גְּדוֹלִים בַּעֲדָהּ שֶׁלֹּא יִשְׁלְטוּ הַחִצוֹנִים בָּהּ, וְיִהְיֶה רָגִיל בָּהֶם.

הַשְּׁלִישִׁי - לְיַחֲדָהּ עִם הַתִּפְאֶרֶת בְּעוֹנַת קְרִיאַת שְׁמַע, בְּקַבִּיעוּת עִתִּים לַתּוֹרָה, וּכְשֶׁיִּקְבַּע עוֹנָה לְכָל דָּבָר, יְכַוֵּן שֶׁזֶּהוּ עוֹנַת הַשְׁכִּינָה בַּת מֶלֶךְ, וְיֵשׁ רֶמֶז לָזֶה בַּתִּקּוּנִים:

פרק י

להתחבר עם הספירות לפי הזמן: פֵּרֵשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (דף יא.) עֵצָה רַבָּה וּגְדוֹלָה מִן הַתּוֹרָה הֵיאַךְ יִתְקַשֵּׁר הָאָדָם בִּקְדֻשָּׁה הָעֶלְיוֹנָה וְיִתְנַהֵג בָּהּ, וְלֹא יִפָּרֵד מִן הַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת תָּדִיר, וְצָרִיךְ הָאָדָם בָּזֶה לְהִתְנַהֵג כְּפִי הַזְּמַן, רוֹצֶה לוֹמַר לָדַעַת אֵיזוֹ סְפִירָה שׁוֹלֶטֶת וּלְהִתְקַשֵּׁר בָּהּ וְלַעֲשׂוֹת הַתִּקּוּן הַמְתְיַחֵס אֶל הַמִּדָּה הַשּׁוֹלֶטֶת.

בלילה יתקשר עם המלכות: וְהִתְחִיל מֵהַלַּיְלָה עֵת שְׁכִיבַת הָאָדָם עַל מִטָּתוֹ, וַהֲרֵי הַשִּׁלִּיטָה הִיא לַיְלָה מִדַּת הַמַּלְכוּת, וְהוּא הוֹלֵךְ לִישֵׁן, הַשֵּׁנָה הִיא כְּעֵין מִיתָה וְאֵילָנָא דְּמוֹתָא שְׁלָטָא, מַה יַּעֲשֶׂה, יְתַקֵּן וְיַקְדִּים לְהִתְקַשֵּׁר בְּסוֹד הַקְּדֻשָּׁה דְּהַיְנוּ סוֹד מִדַּת הַמַּלְכוּת בִּבְחִינַת קְדֻשָּׁתָהּ, וְלָזֶה יֵלֵךְ עַל מִטָּתוֹ וְיקַבֵּל עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם שְׁלֵמָה בכוונת הַלֵּב. קָם בַּחֲצוֹת לַיְלָה יִטּוֹל יָדָיו מֵהַקְלִפָּה הַשּׁוֹלֶטֶת עֲלֵיהֶם וְיַעֲבִיר רָעָה מִבְּשָׂרוֹ וִיבָרֵךְ, וְיִתַּקֵּן הַשְׁכִּינָה בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר עָלֶיהָ (מִשְׁלֵי ו, כב): "בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ" מִן הַחִצוֹנִים "וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ" . וְתִתְקַשֵּׁר עִמּוֹ וְהוּא עִמָּהּ, וְיִתְעַלֶּה דְּיוּקַן נִשְׁמָתוֹ בְּגַן עֵדֶן עִם הַשְׁכִּינָה הַנִּכְנֶסֶת שָׁם עִם הַצַּדִּיקִים, וְהַתִּפְאֶרֶת יָבֹא שָׁם גַּם הוּא לְהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ עִם הַצַּדִּיקִים וְעִמּוֹ בְּחֶבְרָתָם, שֶׁכֻּלָּם מַקְשִׁיבִים לְקוֹלוֹ. הֲרֵי מַמָּשׁ נָסַע עִמָּהּ מֵהַמִּיתָה וְהַשֵּׁנָה אֶל סוֹד הַחַיִּים הָעֶלְיוֹנִים וְנִקְשָׁר בְּסוֹד גַּן עֵדֶן וְהִתְחִיל לְהִתְנוֹצֵץ עָלָיו אוֹר הַתִּפְאֶרֶת הַמִּתְנוֹצֵץ בְּגַן עֵדֶן עַל הַצַּדִּיקִים, וְכֵן פֵּרֵשׁ בְּפָרָשַׁת תְּרוּמָה (דף קל:).

בשחר יתקשר עם מדות שלשת האבות הכלולים בתפארת: הִשְׁכִּים וְעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, הִתְחִיל הוּא גַּם כֵּן לָבֹא לִכְנֹס לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְקִשֵּׁר עַצְמוֹ בִּשְׁלֹשָׁה אֲבוֹת. בְּפֶתַח בֵּית

הַכְּנֶסֶת אוֹמֵר "וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבוֹא" (תהלים ה, ח) וְכוּ', וְכוֹלֵל עַצְמוֹ בְּסוֹד הַתִּפְאֶרֶת אָדָם כָּלוּל חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת, וְנִכְנָס לִכְנֶסֶת מַלְכוּת.

וּמְכַוֵּן בַּפָּסוּק בִּשְׁלֹשָׁה אָבוֹת:

"בְּרֹב חַסְדְּךָ" - דָּא אַבְרָהָם,

"אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ" - דָּא יִצְחָק, דְּמִסִּטְרֵיהּ הִשְׁתַּחֲוָיָה לְכִפּוּף קוֹמָתוֹ נֶגֶד מִדַּת הַדִּין לִהְיוֹת נִדְחֶה מִפָּנֶיהָ, וְאָז הַשָּׂעָה נִדְחֵית מִפָּנָיו כִּי יֶמְשַׁךְ שֶׁפַע הָרַחֲמִים מִלְמַעְלָה עָלֶיהָ לְמַתְּקָהּ.

"בְּיִרְאָתֶךָ" - דָּא יַעֲקֹב, דְּכְתִיב בֵּיהּ (בְּרֵאשִׁית כח, יז).

וַהֲרֵי כָּלַל עַצְמוֹ בָהֶם בְּמַחְשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, כִּי מַחֲשָׁבָה שֶׁזָּכַרְנוּ הִיא הַכַּוָּנָה, הַדִּבּוּר הוּא הַפָּסוּק, וְהַמַּעֲשֶׂה הַבִּיאָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְהִשְׁתַּחֲוָיָתוֹ נֶגֶד הֵיכָלוֹ.

המדות שמתקשר בהם במשך היום: קֹדֶם תְּפִילָה עוֹמֵד בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, פִּיו מְקוֹר נוֹבֵעַ תְּפִילָה וְיִחוּד יְסוֹד , מְקוֹר הַבְּאֵר נִפְתָּח בַּבְּאֵר שֶׁהוּא בֵּית הַכְּנֶסֶת, וּמְתַקֵּן שְׁכִינָה בְּכָל יְכֹלֶת כֻּוָּנָתוֹ בִּתְפִלָּתוֹ. יוֹצֵא מִשָּׁם, עוֹלֶה בְּסוֹד הַתּוֹרָה, וּמִתְקַשֵּׁר בָּהּ בְּסוֹד מִדַּת יוֹם, וּמִתְנַהֵג עִמָּהּ כָּל הַיּוֹם עַד שְׁעַת הַמִּנְחָה, שֶׁמִּתְקַשֵּׁר בַּגְּבוּרָה. שֶׁהֲרֵי בַּבֹּקֶר נִקְשָׁר בַּחֶסֶד בִּתְפִלָּתוֹ, וּבַיּוֹם בַּתִּפְאֶרֶת בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה, וּבָעֶרֶב בַּגְּבוּרָה . וְכָל זֶה בְּמִדַּת יוֹם שֶׁהוּא בָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְיַחֵד בְּסוֹד הַגְּבוּרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בְּצַד הַחֶסֶד.

וּבֵין זֶה לָזֶה קוֹשֵׁר הַשְׁכִינָה עִמּוֹ בִּסְעוּדָתוֹ, שֶׁגּוֹמֵל חֶסֶד עִם הָעֲנִיָּה הַזֹּאת, כְּמוֹ שֶׁהָיָה אוֹמֵר הִלֵּל הַזָּקֵן (וַיִּקְרָא רַבָּה לד, ג) "יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ" (מִשְׁלֵי יב, י), וְזוֹ תִּהְיֶה כַּוָּנָתוֹ בִּסְעוּדָתוֹ לִגְמֹל חֶסֶד לְנֶפֶשׁ בְּהֵמָה וּלְקַשְּׁרָה בְּסוֹד הַמָּזוֹן.

וְאַחַר שֶׁעָלָה לִשְׁעַת הַמִּנְחָה וְנִקְשָׁר בַּגְּבוּרָה, הִמְתִּין לָעֶרֶב וְיָרַד הַתִּפְאֶרֶת אֶל הַמַּלְכוּת, וַהֲרֵי הוּא עִמָּהּ בְּתַחְלַת הַלַּיְלָה קוֹשֵׁר עַצְמוֹ בָּהּ וְנִכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת עִם הַכַּוָּנָה הַנִּזְכֶּרֶת לְמַעְלָה, וְקוֹשֵׁר עַצְמוֹ לְמַטָּה - תִּפְאֶרֶת בָּא לְבֵית מְלוֹנוֹ.

יָצָא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת יְיַחֵד עַצְמוֹ מַמָּשׁ בַּמַּלְכוּת לְבַד, בְּסוֹד קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, וְזֶהוּ תְּקוּפָתוֹ בַּיּוֹם עִם תְּקוּפַת הַסְּפִירָה, וּלְעוֹלָם דְּבֵק בָּאוֹר הַשּׁוֹלֵט.

עֵצָה זוֹ עִקָּרָהּ בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, וְהַשְּׁאָר מְקֻבָּץ מִמְּקוֹמוֹת רַבִּים מֵהַזֹּהַר. וְהִיא עֵצָה כּוֹלֶלֶת לְהִתְקַשֵּׁר הָאָדָם תָּמִיד בַּקְּדֻשָּׁה וְלֹא יֶחְסַר עִטּוּר הַשְׁכִינָה מֵעַל רֹאשׁוֹ:

תֹּם וְנִשְׁלַם שֶׁבַח לְאֵל יוֹדֵעַ כָּל נֶעְלָם, הַיּוֹם יוֹם ד' י"ב יָמִים לְמַרְחֶשְׁוָן, שְׁנַת "יֵעָרֵב עָלָיו שִׂיחִי אָנֹכִי אֶשְׂמַח בַּה':